

6. KGAOLO YA BOSELELA

6.1 THULAGANYO III

6.2 MATSENO

Kgaolo ye e yo sekaseka thulaganyo ge e lebane le dielemente tša kalotaba, e lego ditiragalo le tikologo, go akaretšwa le tšwetšopele ge e le kokwane ya bobedi ya thulaganyo.

6.3 DITIRAGALO

Go ya ka Groenewald (1993: 9) tiragalo ke seo moanegwa a se dirago goba se se mo diragalelago/ welago. Ditiragalo tša thulaganyo di fapana le tša diteng ka gobane ge di lebane le thulaganyo di fiwa mošomo. Ke ka fao Mojalefa (1995: 21) a rego di dirišwa bjalo ka diswantšho tšeo di swantšhago bophelo ka botlalo. Ge a tšwela pele (1997: 37) o re:

“Ditiragalo tšeo di swantšha mahlakore a mabedi bophelong, e lego **botse le bobe.**”

Seo se ra gore di lebane le lehlakore la go loka (“botse”) le lehlakore la go se loke (“bobe”). Groenewald (1993: 20) o ruma taba yeo ka go re ditiragalo tša kalotaba di thulantšha molwantšhwa le molwantšhi gore thulano e be sehloa sa kalotaba. Ka go realo tiragalo ye kgolo ya kalotaba ke ya thulano gare ga ditiro tša go loka tša molwantšwa le ditiro tša go se loke tša molwantšhi ka gobane ke mo maatlakgogedi a thomago gona.

Go tlo hlalošwa elemente ya bobedi ya kalotaba e lego ditiragalo tša thulaganyo.

6.3.1 Ditiragalo tša kalotaba ya *Megokgo ya Lethabo*

Lentsoane o thoma go ala ditaba tša padinyana ya gagwe ka go tšweletša Kgoteledi gore ke motho wa letšhogo, yo a boifago go dula a nnoši ka ngwakong ka gobane e be e le bošego. Boi bja gagwe bo lemogwa ke Dikgoneng ge a goroga ka gae gomme a mmotšiša go re:

“Kganthe, Mme, o boifa ka mokgwa wo?... Kgaetšedi o boile mošomong goba aowa.” (Letl. 2).

Yena ge a fetola, o re: “Ga se a ba a goroga.” (Letl. 2). Ka poledišano ya bona mmadi o lemoga gore batho ba ba dulago ka moo ke ba bararo: ke Kgoteledi le bana ba gagwe ba babedi, Dikgoneng le Thola. Kgoteledi le Thola bobedi ke basadi, gape ke batho ba ba phedišanago. Gomme phedišano yeo e ba tlemagantše, o ka re ba phela bophelo bo tee. Bohlokwa bja taba yeo ke gore Lentsoane o sa yo šomiša Thola bjalo ka moriti wa Kgoteledi ge a tlo emela go se loke ga molwantšhi, e lego Kgoteledi.

Ge poledišano ya Kgoteledi le Dikgoneng e felela, Lentsoane o diriša thekniki ya boipoeletšo go tšweletša thulano I, II, III, le IV gare ga molwantšhwa, Dikgoneng le molwantšhi, Kgoteledi goba Thola, moemedi wa molwantšhi. Dithulano tšeo di bohlokwa gape ga di lekane ka maatla. Seo se ra gore maatla a tšona a golela pele ka mo di latelanago ka gona gore ya mafelelo e be ye šoro. Thulano ya pele e hlolwa ke gore Kgoteledi o nyaka ge Dikgoneng a kgetha mosadi wa Gauteng mola Dikgoneng yena a kgahlilwe ke kgarebe ya Tshwane. Taba yeo e befediša Kgoteledi, gomme

o ruma poledišano ya bona ka mantšu a:

“Lehono gona o mpaletše, ngwana tena! Methepa ga e kaaka mo Gauteng, o no kwa motho a re Nyitoria, Nyitoria. Lehono gona o tloga o ntšheditše bofofu bja gago nyanyeng.” (Letl. 5).

Thulano yeo ya bona ga e na maatla a magolo ka lebaka la gore bona ka bobedi ke baanegwa ba go loka gape ba go hloka bofokodi.

Thulano ya bobedi ke yeo e nago le maatla; yona e bonagala kgaolong ya bobedi. Go godiša maatla a thulano yeo, Lentsoane o šomiša Thola bjalo ka moriti wa Kgoteledi. Ke gore Thola ke motho wa swele gape le kgegeo. Ke ka fao a emelago molwantšhi, Kgoteledi gomme a thulana le molwantšhwa, Dikgoneng. Semelo sa gagwe sa go se loka se lemogwa gabotse ge a itira o ka re ga a tsebe selo ka thulano yela ya Kgoteledi le Dikgoneng, mola e le yena motsebi yo mogolo wa ditaba tšeo. O gegea Dikgoneng ge a rata go tseba gore o hlwele bjang kua mošomong. Dikgoneng o kgonne go lemoga Thola ka polelo gore o tseba ditaba tša gagwe ka moka. Ka go tlalwa ke pelo a mo gatla ka ntahle le matswele. Le ge Dikgoneng a dirile taba yeo ya bošaedi, ga a fetoge. Mmadi o itswalanya le yena ka gobane o be a gapeletšwa ke mabaka go dira seo.

Thulano ya boraro ke yeo e nago le maatla a magolo. Lentsoane o godiša maatla a thulano yeo ka go šomiša thekniki ya phapantšho go fapantšha makgarebe a mabedi, e lego Mihloti le Mokgadi. Mihloti ke kgarebe ya Motsonga mola Mokgadi e le kgarebe ya Mopedi. Phapano yeo e godiša thulano gare ga Dikgoneng le Thola ka gobane Dikgoneng o rata Mihloti ka lebaka la mekgwa ya gagwe ye mebotse mola Thola yena a rata Mokgadi ka

gore o botse. Dikgoneng o lekile go laetša Thola gore bophelo bo fetogile, ba šetše ba agile mmogo le merafe ye mengwe ka ntle le mathata. Gape Mihloti ke motho o swana le bona ka lebala, ba fapana fela ka polelo. Thola o gana go amogela taba yeo ka gore o hloile merafe e šele.

Thulano ya bone e na le maatla a magolo ao a fetago a thulano ya boraro ka gore mo go yona Dikgoneng ga a thulane le molwantšhi. Yena ka noši o na le bothata bjo bogolo ka lebaka la gore ka gabo ba mmona phošo ge a rata go tšwetša pele tebanyo ya gagwe ya go rata go nyala Mihloti. Go gana moo ga batho ba gabo go dira gore a tlalelwe, a se ke a tseba bonnete bja ditaba tša gagwe le Mihloti. Lebaka leo le dira gore a tloge ka gabo a etele mogwera wa gagwe, Thabo, go ya go kgonthišiša morero wa gagwe; ge a rata go nyala Mihloti, kgarebe ya Motsonga. Thabo o thekga Dikgoneng ka gore yena phapano ya merafe ga a sa e bona ka gobane le yena o nyetše kgarebe ya Mothosa, Nomsa, ka gabo ba sa mo nyake. Lentsoane o diriša Thabo le Nomsa bjalo ka moriti wa Dikgoneng le Mihloti. Thulano ya Thabo le batswadi ba gagwe e emela thulano ya Dikgoneng le ba lapa labo. Thekniki yeo ya moriti e na le mešomo ye mebedi: wa pele, ke go tiiša maemo a Dikgoneng, wa bobedi, ke go laetša phetogo ya bophelo. Ka tsela yeo moriti o hlaloša thulano ya Dikgoneng le Kgoteledi/ Thola ka go široga. Gape o tšweletša tharollo ya mathata ao a Dikgoneng.

Thulano ye e tšweletšago maatlakgogedi ka tshwanelo; e tiišitšwe ke thekniki yeo ya boipoeletšo. Lentsoane o thomile ka go thulantšha Dikgoneng le mmagwe, Kgoteledi, ke gore thulano yeo e se nago maatla. A boa a hlaloša thulano ya bobedi, ya boraro le ya bone. Ka go realo o godiša maatla le bogale bja dithulano tšeo ka mo di latelanago ka gona gore thulano ye ya bohloano e be yona ye e nago le maatla kudu. Bogale bja thulano ya bohloano bo godišwa ke ketelo ya Mihloti ka lapeng la Kgoteledi. Kgoteledi le Thola

ke la mathomo ba gahlana le Mihloti gomme ba thulana le yena. Kgoteledi o mo raka ka mo lapeng la gagwe. Go rakwa ga Mihloti go godiša maatla a thulano gare ga boKgoteledi le Dikgoneng. Bogolo bja yona bo dirwa ke gore ke mathomo Dikgoneng a thulana le bona ba le ka bobedi.

Ka go realo go ka akaretšwa ka gore thulano ke tiragalo ye bohlokwa kudu ya kalotaba ya Lentsoane. Bohlokwa bja yona bo bonagala ka ge e le yona e tsošago phišegelo ya mmadi gore a rate go balela pele. Ka fao Lentsoane o godiša maatlakgogedi ao a hlotšwego ke dithulano tšeo tša go latelana eupša di fetanago ka bogolo ka go diriša dithekniki tše tharo, e lego moriti, boipoeletšo le phapantšho.

6.4 TIKOLOGO

Ge go ahlaahlwa letlalo la diteng go boletšwe gore tikologo e arotšwe ka dikarolo tše pedi, e lego nako le felo, bjale mo go thulaganyo e yo fiwa mešomo.

6.4.1 Nako

Go ya ka Mojalefa (1995: 23) nako e hlaloša lebaka leo ditiragalo di diragalago go lona. Gape nako ya thulaganyo e fapana le ya diteng ka lebaka la gore yona e fiwa mošomo wa go bopa moya/ atmosfere gore e be seswantšho. Phapano yeo e gatelelwa ke Groenewald (1993: 21) ka gore nako ya histori ge e bapetšwa le nako ya thulaganyo, go lemogwa kelonako. Seo se ra gore ya histori e feta ya thulaganyo ka gore e fela ka pela mola ya thulaganyo e feta ya histori ka gobane e a diegišwa. Ka go realo mo go *Megokgo ya Lethabo* go tšwelela karolo e tee kudu, e lego nako ya tshwanelo go feta tše dingwe bjalo ka nako ya atmosfere le nako ya seka.

(a) *Nako ya tshwanelo*

Nako ya mohuta wo ke ya tlhago. Yona e bonagala ka phetogo ya mabaka, go swana le ge bogologolo bo fetoga sebjalebja. Phetogo yeo e lemogwa ge go thwe nako ya ditiragalo tša kanegelo ye ke ya sebjalebja ka gore go yona go bolelwa ka bophelo bja selehono bja metseng ya Sekgoweng, bjalo ka Diepkloof, Orlando East, Dube, Mamelodi, bjalobjalo. Gona moo batho ba dutše ka go hlakahlakana le merafe ye e fapanego ntle le mathata. Gape le kua Bopedi e lego dinagamagaeng bophelo bo fetogile, ga go sa rena segologolo eupša go phelwa bophelo bja sebjalebja. Dilo le tšona di fetogile le mabaka, ke gore diruiwa di hwetšagala mo le mola, mašemo ke melala ga go sa lengwa. Taba yeo ya go fetoga ga dilo e gatelelwa ke Lentsoane ka go re:

“Tseleng Kgoteledi o kgahlilwe ke botse bja naga. O lemogile gore metse yela a e tsebilego e le kgarebe bjale e fetogile. Mengwako ya mabjang e be e sa hlwe e bonala ka boati ka ge go be go phadima masenke. Go oketšega ga dikolo go mmontšhitše gore mehla le mabaka di fetogile.” (Letl. 48).

Ka gona go ka rungwa ka gore phetogo ya dilo kua Bopedi le go aga ga batho mo metseng ya ditoropong go nepiša gabotse gore bophelo bo fetogile, ke nako ya sebjalebja.

6.4.2 Felo

Mafelo ala a diteng mo go thulaganyo a fiwa mediro ya go tšweletša moko wa ditaba. Gantši a fetoga diswantšho. Ka ntle le go hlaloša tikologo ya

tlwaelo goba ya tshwanelo, lefelo le le itšego le ka šomišwa bjalo ka seka; gape le ka godiša atmosfere. Tšhomišo yeo ya lefelo bjalo ka thekniki e laolwa ke kamano gare ga lefelo leo gape le ditaba tšeo di lebanego le diteng le thulaganyo.

Taba yeo e tlo tiišwa ka go tsopolwa mehlala e se mekae ka pukung ye ya Lentsoane.

(a) *Mafelo a tshwanelo*

Ge Lekganyane (1997: 85) a hlaloša mafelo a tshwanelo o re a lebane le tiragalo yeo e hlalošwago go swana le ge go bolelwa ka ga go apea, go thongwa pele ka go nagana lefelo la boapeelo bjalo ka sebešo. Ka tsela yeo, mafelo a mohuta wo ke a tlhago, ke gore ke mo ditiragalo di diregago gona gomme a emela maemo a tshwanelo.

Mohlala wa mathomo ke tlhalošo ya lapa la Kgoteledi. Lentsoane o le hlaloša ka mokgwa wo:

- (i) “Le sobetše. **Lapeng la Kgoteledi** go rena setu se nkego go tla tsena bao ba tlilego go mo hloboša.” (Letl. 1).

Lefelo leo le swanetše go ba gona, ka gobane tiragalo e ka se direge ge go se na lefelo. Ke ka fao lapa la Kgoteledi le hlalošwago bjalo ka lefelo la tshwanelo ka gobane ga go ešo gwa ba le se se godišago maatlakgogedi. Lentsoane o sa swere mošomo wa go hlaloša boemo bja ditaba pele ga ge a ka tšweletša mathata.

(ii) Mohlala wa bobedi šo, ke lapa la gaboMihloti.

“Ye tala e fihlile ga boMihloti ... Dikgoneng o tsene, gomme a gorogela ka moo batswadi ba Mihloti ba bego ba dutše ba iketlile. Ba be ba itshwaretše magang a bogolo.” (Letl. 52).

Lentsoane o tšweletša lapa la Manganyi bjalo ka lefelo la tshwanelo ka gobane ke lapa le lengwe le bohlokwa leo mmadi a swanetšego go le tseba, e lego la bomohlhohleletši. Gape go lona go lemogwa maemo a tlhago ao a hlokago poledišano ya dikgogakgogano. Ka go realo lefelo la go phuthologa ka tsela yeo ga le godiše maatlakgogedi ka gore ga go na tiragalo yeo e hlolago thulano.

(b) *Mafelo a seka*

Mafelo a mohuta wo ke ao a godiša thulano gare ga bogologolo, e lego lapa la Kgoteledi le magaeng, le sebjalebjae, e lego lapa la Manganyi le ditoropong. Go ya go tsopolwa mehlala ka pukung.

(i) “Dikgoneng o namile a re go Mihloti ... Ka mehla ge ke fihla ka mo geno ke amogelwa ka lethabo le legolo. Ge wena o fihla ka gešo, o tloga le morago o sa lebelele. Taba ye ga e ntule gabotse le gatee.” (Letl. 53).

Lentsoane o šomišitše mafelo a mabedi a mo ditoropong go gatelela thulano gare ga sebjalebjae le bogologolo. Thulano yeo e tšwelela ka tsela ye:

Le ge ka ga Kgoteledi e le Soweto, toropong, ga go emele sebjalebjaale ka gore yena Kgoteledi, e lego molwantšhi, o sa phela bophelo bja magaeng (bogologolo). Lapa leo le fetoga lefelo la seka ka gobane go hlaga thulano ka mehla magareng ga baanegwa ba, Dikgoneng (sebjalebjaale) le Thola (moriti wa Kgoteledi) le Kgoteledi (bogologolo). Thulano yeo e tlišwa ke tlhompho yeo Kgoteledi a nago le yona ya melao ya setšo gape le lehloyo la merafe e šele. Ke ka fao a rakago Mihloti ka lapeng la gagwe ka nepo ya go thibela lenyalo la gagwe le Dikgoneng. Thulano yeo e godiša maatlakgogedi ka ge mmadi a rato tseba molaetša wa mongwadi.

Ka ga Manganyi ke lefelo leo le lego Mamelodi. Gomme lona le fapana le la ka ga Kgoteledi (bogologolo) ka lebaka la gore le emela sebjalebjaale. Lapa leo ke lefelo la seka ka gore le thulana le lapa la Kgoteledi ka ge le thekga Dikgoneng (sebjalebjaale) ka go mo amogela gabotse nako le nako gore a kgone go atlega morerong wa gagwe. Thulano yeo ya lapa la Kgoteledi (bogologolo) le lapa la Manganyi (sebjalebjaale) e gapeletša mmadi go tšwela pele ka go bala ka ge a na le phišegelo ya go rato tseba maikemišetšo a mongwadi.

- (ii) “Ge re le mo ka moka ke tloga ke lemogile gore ga go na le yoo a kwanago le taba ye ya Dikgoneng. Ga re thulane le dikgopolo tša bafsa ge ba re dilo di fetogile, gomme go rena sebjalebjaale ... Mologadi, ge o fihla o mmotše gore re gana nnang?” (Letl. 43).

Thulano yela ya Kgoteledi (bogologolo) le Dikgoneng (sebjalebjaale) e ntšha Kgoteledi ka lapeng la gagwe gore a ye go nyaka thušo ya setšo go boSeporo, gaMarishane. Ka tsela yeo Lentsoane o diriša lapa la boSeporo bjalo ka seka ka gobane le emela bogologolo. Ke gore le thuša molwantšhi, e lego

Kgoteledi, go thulana le Dikgoneng gore a se atlege maikemišetšong a gagwe. Thulano yeo e godiša maatlakgogedi gore moko wa ditaba o tšwetšwe pele.

Ka boripana go ka thwe mafelo a seka ke a go hlakahlakana. Nepo ya mongwadi ya go hlakahlakanya mafelo ao ke go gatelela thulano magareng ga bogologolo (Kgoteledi le lapa la Seporo) le sebjalebja (lapa la ga Manganyi le Dikgoneng). Thulano yeo e godiša phišegelo ya mmadi gore molaetša wa mongwadi o tle o bonagale gabotse.

6.4.3 Kakaretšo

Thulaganyo ya tikologo ya padinyana ya Lentsoane e theilwe kudu godimo ga nako le mafelo a tshwanelo go feta tikologo ya seka le ya atmosfere ka gobane ke kanegelo ya go lebana le lerato. Ka go realo tikologo ya seka le ya atmosfere tšona ga di gatelelwe gabotse ka lebaka la gore khuduego ya kanegelo yeo ga se ya go tšhoša gape ga e na maatla a magolo, ke ya lethabo. Seo se bolela gore e fapana le kanegelo ya botseka ka ge yona e gatelela kudu letšhogo go feta lerato.

6.5 TŠWETŠOPELE

Ge Serudu (1989: 52) a hlaloša kgopolo yeo o re ke go tšwetšwa pele ga ditiragalo mo kanegelong. Mojalefa (1995: 17) o thekga taba yeo ka go re e bolela go direga le go raragana ga ditaba. Ka fao tharagano yeo go ka thwe ke lehuto leo le bofšago mo tiragalong ye nngwe le ye nngwe yeo e tšwelelago kanegelong. Polelo ya Mojalefa e tlaleletšwa ke Lazarus le ba bangwe (1983: 71) ka tsela ye:

“In any rising action, the tension in a scene arises from the conflict or prospective conflict between a character and various obstacles.”

Go raragana moo ga ditaba boLazarus ba re ke thulano yeo e lego gare ga baanegwa. Ka go realo thulano yeo e hlolwa ke magato a dikgakgano goba dingangišano tšeo di godišago bothata go fihla sehloeng gare ga maikemišetšo a molwantšhwa le baanegwathuši. Ke ka fao Shole (1988: 19) a rego:

“Mabaka a a gakatsang le go gotetsa kamano a tlhagelela ka ditiro le dipuo tša baanegwa ba bangwe. Thwadi e golelwa ke bokete jwa go dira thato ya yona, mme e bile maikemisetso a go dira a a tota. E tsena mo tsielegong. Morero o raraanela pele.”

Le yena go swana le boLazarus o gatelela thulano yeo e šitišago katlego ya molwantšhwa. Groenewald (1993: 21) o ruma ka go re tšwetšopele e na le mošomo wo bohlokwa wa go godiša maatlakgogedi gore moko wa ditaba o tšweletšwe gabotse. Ka tsela yeo mongwadi a ka šomiša dithekniki tše di itšego go tšwetša pele molaetša wa gagwe. Gomme dithekniki tšeo di lemogwa ka mokgwa wo mongwadi a rulaganyago dielemente ka gona.

Go ya go lekolwa tšwetšopele ya *Megokgo ya Lethabo*.

Tšwetšopele ya kanegelo yeo ya Lentsoane e theilwe godimo ga leeto. Gomme leeto leo le arotšwe ka dikarolo tše pedi, e lego:

(i) Leeto I

Leeto leo le hlaloša ditaba tša Kgoteledi ge a tloga ka gae, Diepkloof, a etela Bopedi kua GaMarishane le GaMasemola. Lona le tšweletšwa go thoma kgaolong ya boselela go fihla ka ya lesomepedi, ke gore dikgaolo tše di šupago. Ka tsela yeo go ka thwe ke leeto le letelele gape le bohlokwa ka gobane le lebane le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi.

(ii) Leeto II

Leeto leo le lebane le ditaba tša Dikgoneng ge a tloga ka gae gomme a etela baanegwa ba, Bareng le Matšea. Lona le hlalošwa mo kgaolong ya lesometharo. Ke gore kgaolo e tee yeo e hlalošago leeto le lekopana gape le bohlokwa le ge e se go swana le bja Kgoteledi. Lona le thulanya bogologolo le sebjalebja.

Ge tšwetšopele ya padinyana yeo e sekasekwa go ya go latelwa lenaneo le le latelago:

- Kakaretšo ya diteng tša tšwetšopele.
- Bohlokwa bja leeto dingwalong.
- Tlhalošo ya tirišo ya dithekniki.

6.5.1 Kakaretšo ya diteng tša tšwetšopele ya *Megokgo ya Lethabo*

Kgaolo ya boselela

Kgoteledi o hlokišwa boroko ke taba ya Dikgoneng ge a nyaka go ba tswalanya le motho wa morafe o šele wa Batsonga, Mihloti. Ka lebaka la go

tšhaba go nyatša melao ya setšo, o rerišana le bana ba gagwe, Dikgoneng le Thola gore o tlo tšea leeto la go ya go boSeporo kua Bopedi ka nepo ya go kgopela thušo malebana le ditaba tšeo tša Dikgoneng. Lentsoane o hlaloša ditaba tšeo ka matlakala a mabedi.

Kgaolo ya bošupa

Thola o kalokane a lokišetša mmagwe mefago ya leeto gore a se fihle bathong a akga diatla. Ge iri ya seswai e itia ke ge Kgoteledi a šetše a le ka peseng ya go ya Bopedi. O gorogile GaMarishane ka lapeng la Seporo, gomme a amogelwa ka lethabo. Ditaba tšeo di tšweletšwa ka matlakala a mararo.

Kgaolo ya seswai

Ka ga Seporo Kgoteledi o hlwele gabotse le baeng ba itshwaretše mehlamo. Baeng ba rile go sepela ka meriti, yena le ba lapa la Seporo ba thoma go šogašogana le ditaba tša Dikgoneng le Mihloti. Ka moka ka lapeng ba thekga Kgoteledi, ke gore ba gana ge Dikgoneng a nyala Mihloti ka lebaka la bomorafe. Bona ba rata ge Dikgoneng a ka kgetha kgarebe ya Mopedi ka gobane dikgarebe tša Bopedi ga di hlokwe. Kgano, makgorutlane wa Seporo, ke yena fela yo a thulanago le bona ka lapeng; o thekga Dikgoneng. Lentsoane o ahlaahla ditaba tšeo ka matlakala a mahlano.

Kgaolo ya senyane

Kgoteledi o tšwela pele gape ka leeto la go ya go Phaahlakwena, kua GaMasemola. O šitilwe ke go hwetša thušo yeo a bego a e nyaka ka gobane o nyamišitšwe ke mathata a Phaswane a go swana le a Dikgoneng a go roba

kgarebe ya Mothosa leoto. Ge a le tseleng ya go ya GaMarishane, o kgonne go lemoga phetogo ya dilo tša go swana le mašemo, meago le diruiwa gore ga di sa swana le ka nako yela e sa le kgarebe. Ditaba tšeo Lentsoane o di hlaloša ka matlakala a mahlano.

Kgaolo ya lesome

Ge Kgoteledi a sa ile Bopedi, Dikgoneng o šala a reka sefatanaga. Taba ye ya sefatanaga e godiša thulano gare ga Thola le Dikgoneng. Dikgoneng o etela Mihloti kua Tshwane nako le nako, Mihloti le yena a etela Dikgoneng ka gabo. Thola o thulana le Mihloti le Dikgoneng, o raka Mihloti ka lapeng labo. Lentsoane o tšweletša ditaba tšeo ka matlakala a senyane.

Kgaolo ya lesometee

Kgoteledi o swere leeto la go tloga GaMarishane go boela lapeng la gagwe kua Diepkloof. Bana ba gagwe ba mo amogetše ka lethabo ka gobane ba be ba letile go kwa ditaba tša boSeporo. Kgoteledi ga se a ba solela tšona ka moka ka lebaka la gore o be a lapile a nyaka go khutša. Ditaba tšeo di hlalošwa ka matlaka a mararo.

Kgaolo ya lesomepedi

Kgoteledi o hlalošetša Dikgoneng le Thola gore boSeporo ba gana taba ya Dikgoneng ya go nyala Mihloti ka lebaka la gore ke Motsonga. Ba rata ge a ikgethela kgarebe ya Mopedi. Ditaba tšeo di kweša Dikgoneng bohloko mola ka thoko ye nngwe Thola yena di mo thabišitše. Bona ka bobedi ba thoma gape go thulana. Ditaba tšeo di anegwa ka matlakala a mahlano.

Kgaolo ya lesometharo

Bothata bo ngangane ka lapeng la Kgoteledi. Ditaba tša boSeporo di gapeletša Dikgoneng go tšea maeto a mabedi, la go ya go Bareng le go Matšea ka maikemišetšo a go yo kgopela thušo go bona malebana le ditaba tša Mihloti. Kgoteledi o thulana le Matšea ge a leka go mmonšha diphetogo tša bophelo, ebile o mo raka ka mo lapeng la gagwe. Ditaba tšeo di hlagišwa ka matlakala a mahlano.

6.5.2 Bohlokwa bja leeto dingwalong

Bangwadi ba mehuta ye mengwe ya dingwalo ba go swana le Serote ge a ngwala padinyana ya boitshwaro, **Molato**, le Thomas Nash ge a hlalošwa ke Holman (1960: 391-392) ka kanegelo ya pikareski, **The Unfortunate Traveller**, ba bolela ka ga leeto dingwalong tša bona. Mo go **Molato**, leeto le tšerwe ke moanegwa yo mogolo, Molato. Leeto leo le na le mathomo ge Molato a etšwa ka gae e le motho wa go loka gomme a eya Makgoweng go ya go tsoma mošomo. O thomile go šoma gaRadinku, a dira molato a tloga; a šoma gape ga Stoffel, a dira molato gomme a swarwa a išwa kgolegong. Ge a etšwa kgolegong a hwetša mošomo gaRadinkgwa, le gona a dira molato, a swarwa a išwa kgolegong. Gape ge a etšwa kgolegong a thoma mošomo wa go hula batho. O lahlisitšwe mošomo woo wa bohwirihwiri morago ga ge a sena go utswa leseanyana la Lekgowa ge ba utswa dikobo mo malaong. Leeto leo le na le bofelo ge Molato a sokologa gomme a boela gae e le motho wa go loka bjalo ka peleng. Taba yeo ya leeto e tiišwa ke Groenewald (1993: 20) ge a re:

“Gantši ge e le padi, diteng tša yona di lebane le leeto. Leeto leo le swantšha bophelo; le na le mathomo, le mafelelo.”

Ka go realo o gatelela gore leeto le bohlokwa dingwalong. Seo Serote a se gatelelago ka padinyana ya gagwe ka leeto leo la Molato ke gore motho wa bogologolo o fetoga motho yo a itlwaetšago mekgwa le ditlwaelo tša sebjalebjale ka morago a sokologa. Ka tsela yeo leeto mo kanegelong ye ya Serote le bohlokwa, ka gobane le nepiša thuto.

Mo go kanegelo ye, *Megokgo ya Lethabo*, Lentsoane o šomiša leeto la Kgoteledi go nepiša phetogo ya gagwe ya bophelo, ke gore ge a amogela bophelo bja sehono. Mo leetong leo o bolela ka go swantšha, ka gobane dinagamagaeng di emela bogologolo bjalo ka Kgoteledi. Kgoteledi o bona o ka re bogologolo ga bo kwane le phetogo. Ke ka lebaka leo lerato la Dikgoneng le Mihloti le mo swarišago bolwetši bja pelo. Yena o tšea leeto la go ya Bopedi go yo kgopela thušo mabapi le taba yeo ya Dikgoneng ka nepo ya gore ba leloko ka moka ba tlo mo thekga. Thušo yeo o a e hloka ka gobane o hweditše gore bagolo le bafsa ba tloga ba fapana kudu tabeng yeo. Ge a le leetong leo kua magaeng o lemoga ka mo mašemo, meago le diruiwa di fetogilego ka gona. Le ge phetogo yeo e lemogega, e sa le magaeng mo go sa renago bogologolo.

Go tšwela pele Lentsoane o hlaloša maeto a mabedi, e lego la Kgoteledi le la Dikgoneng ao a tlogo hlalošwa e le (a) leeto I le (b) leeto II.

(a) **Leeto I** : Ga le ešo la bolelwa

Karolo ye e hlaloša leeto la Kgoteledi ka dikgaolo tše di šupago. Leeto leo ke le letelele gape le na le maatla a magolo ka gore ke Kgoteledi yo a swanetšego go lemoga ka mo bophelo le ge e le bja bogologolo, bo šetšego bo fetogile ka gona. Gape phetogo yeo ke tšwelopele ye e kwanago le bophelo bja bogologolo. Bohlokwa bja leeto leo bo tiišwa ke gore le lebane

thwii le phetogo ya bophelo bja bogologolo. Le ge ka leeto leo Lentsoane a sa hlaloše gore Kgoteledi o fetogile, eupša mmadi yena o lemoga phetogo yeo e lego go yena ka mediro yeo e bontšhago gore o amogetše bophelo bja selehono.

(b) Leeto II

Ye ke karolo yeo e tšweletšago leeto la Dikgoneng ka bokopana gape le gona ka kgaolo e tee fela. Le lona le bohlokwa eupša ga le lekane le la Kgoteledi ka maatla ka gobane yena ke motho wa sebjalebja gomme o thulana le bogologolo. Ke gore bogologolo bo mo šitiša go tšwetša pele tebanyo ya gagwe ya go rata go nyala Mihloti. Ka go realo leeto la Dikgoneng le kgonthišiša taba yeo ya gore phetogo e lebane le bophelo. Seo se ra gore bophelo bja bogologolo bo a fetoga bjalo ka mo le bja sebjalebja bo sa tlogo fetoga ka gona.

Ka gona go ka rungwa ka gore leeto le bohlokwa dingwalong ka gobane le lebane le mathomo le mafelelo. Gantši, kua mafelelong moanegwa o a fetoga gomme ya ba motho wa go loka, a amogela phetogo ya bophelo.

6.5.3 Tlhalošo ya tirišo ya dithekniki

Maatla a thekniki ya leeto a a gatelelwa

Bohlokwa bja leeto la Kgoteledi bo bonagala kgaolong ya boselela ge a thoma go lemoga gore o imelwa ke mathata a Dikgoneng ge a rata go nyala merafeng e šele. Mathata ao a mo šušumetša gore a boledišane le Dikgoneng le Thola ka taba ya gore o kganyoga go tšea leeto la go ya kua Bopedi. Lentsoane o diriša thekniki ya **phetogonepišo** gore e be yena Kgoteledi yo a laodišetšago bana ba gagwe kakanyo yeo ya gagwe ya leeto ka go re:

“Banake, ke bona gore la Mokibelo le ka se ntshobelele mo. Le ge ke sa ikwe gabotse, ke bona ke gapeletšega go yo bonana le Seporo kua GaMarishane mabapi le mathata ao a Dikgoneng a ntswaletšego ona.” (Letl. 35).

Bohlokwa bja leeto bo thoma go hlalošwa kgaolong ya bošupa ge Kgoteledi a šetše a fihlile ka lapeng la Seporo, kua GaMarishane. Lentsoane o diriša leeto leo bjalo ka thekniki ya seka seo se emelago bogologolo go swana le Kgoteledi le dinagamagaeng. Go tiiša maatla a leeto leo, Lentsoane o šomiša gape thekniki ya go akgofiša nako gore Kgoteledi a fihle ka pela go thongwe ka poledišano. Groenewald (1993: 21) ge a hlaloša thekniki yeo, o re:

“Nako e akgofa ge mongwadi a sa bolele tiragalo ye nngwe, ge a e tlogela, goba ge a bolela ka ga ditaba le ditiragalo ka go di akaretša.”

O gatelela gore go akaretšwa fela ditaba tšeo di lego bohlokwa. Ka go realo go ka thwe go akgofiša nako ke ge mongwadi a hlaloša ka boripana ditiragalo tšeo di lego bohlokwa fela gomme a tlogela tše dingwe tšeo a bonago di se na mohola.

Ka tsela yeo Lentsoane o akgofišitše nako ya leeto la Kgoteledi ge a tloga Gauteng gore a kgone go fihla ka pela kua GaMarishane. O dirile seo ka go se bolele tšeo di se nago mohola tša go swana le tšeo di diragetšego mosegare ka moka mo tseleng. O ka re bohlokwa bja leeto bo tšwelela ge Kgoteledi a šetše a fihlile ka lapeng la Seporo.

Maatla a leeto a golela pele kgaolong ya seswai ge go thongwa poledišano gare ga Kgoteledi le ba ga Seporo. Poledišano yeo e tliša thulano ka gare ga lapa le tee, ke gore gare ga batswadi (boSeporo) le ngwana wa bona, Kgano. Lentsoane o šomišitše dithekniki tše pedi, e lego ya phapantšho go fapantšha baanegwa ba lapa le tee ka go thulantšha bogologolo (boSeporo) le sebjalebjaale (Kgano). Gape le thekniki ya moriti, ke gore thulano ya boSeporo le Kgano e emela thulano gare ga Kgoteledi le Dikgoneng. Thulano ya lapa la Seporo e godišwa ke gore boSeporo ba thekga Kgoteledi (bogologolo) gomme ba lwa le Dikgoneng (sebjalebjaale) ka taba ya ge a rata go nyala Mihloti. Lentsoane o tšwela pele ka go hlaloša thulano yeo ya lapa le tee ka go hlagiša Seporo gore e be yena yo a gatelelago go se kwane le lenyalo la Dikgoneng ka mantšu a:

“Ga re thulane le dikgopolo tša bafsa ge ba re dilo di fetogile, gomme go rena sebjalebjaale ... Nna ke re ge re ka ya le thato ya mošemane yo, re tla segwa ke dinonyana. Ge a ka re o re roma bathong bao re no gana nnang ... Tabanyana ye ya gagwe ga re e tsene, ebile ga re e amogele le gatee.” (Letl. 43).

O tšwela pele gape ka go tšweletša Kgano gore e be yena yo a gatelelago sebjalebjaale ka go thekga Dikgoneng ka go re:

“Mo feng seo a se nyakago. Mapelo o ja serati ... Mo tlogeleng a ikgotsofatše. Ge a rata kgarebe yeo o a e rata.” (Letl. 44).

Ka lebaka la thulano yeo ya batho ba lapa le tee, leeto la Kgoteledi le thoma go godiša maatlakgogedi ka gobane le mo nagamagaeng go thulanywa

bogologolo le sebjalebjae go swana le ditoropong. Ka go realo mathata a Kgoteledi ga a rarollwe ke thulano yeo.

Thulano ya lapa la Seporo ya bogologolo le sebjalebjae e gapeletša Kgoteledi gore a tšwele pele ka leeto mo kgaolong ya senyane la go ya kua GaMasemola go Phahlakwena. Lentsoane o dirišitše thekniki ya boipoeletšo go gatelela bohlokwa bja leeto leo ge Kgoteledi a eya go kgontšhišiša gape bonnete bja taba yeo ya bogologolo. O tšwela pele gape ka go šomiša thekniki ya phetogonepišo gore e be Kgoteledi yo a laodišago ditaba tšeo tša ketelo ya gagwe ka tsela ye:

“Phahlakwena, ke gakanegile go feta ka mokgwa woo o naganago. Ge o mpona ke le mo ke tlišitšwe ke mararankodi a Dikgoneng. Dikgoneng o šalašalane le kgarebe tsoko ya Motsonga. Ga a nyake go kwa selo ka yena.” (Letl. 46).

Leeto leo le na le maatla a magolo ka gobane le fapantšha bogologolo (Kgoteledi le Phahlakwena) le sebjalebjae (Dikgoneng le Phaswane). Phapano yeo e dira gore Kgoteledi a palelwe ke go hwetša tharollo ya mathata a gagwe ka lebaka la gore o gahlane le mathata a go swana le a lapa la gagwe. Lentsoane o šomiša thulano ya Phahlakwena le Phaswane bjalo ka moriti wa Kgoteledi le Dikgoneng. Seo se ra gore thulano ya Phahlakwena le morwa wa gagwe, Phaswane, ka ge a robile kgarebe ya Mothosa, Thandi Radebe, leoto gomme a rata go mo nyala, e emela (thulano) ya Kgoteledi le Dikgoneng ge a nyaka go nyala kgarebe ya Motsonga, Mihloti.

Ditaba tša Phaswane ge a rata go tswalanya lapa la gabo le morafe o šele wa

Mathosa, di na le mohola ka gobane di tiiša lebaka la gore le mo dinagamagaeng bophelo bo fetogile. Lesogana le ka ikgethela mosadi kae goba kae go sa hlokomelwe polelo goba mmala wa motho ka gore lerato ga le na mollwane wa bomorafe. Ke gore segologolo le mekgwa ya setšo ga di sa šalwa morago mo ditabeng tša lerato goba lenyalo. Gape di thekga ditaba tša Kgano le Dikgoneng ge ba re mehla le mabaka di fetogile, mmapelo o ja serati, senyakelwa ga a se rate.

Go palelwa moo ke ditaba tša bogologolo go fetotše bophelo bja Kgoteledi gore a thome go bona dilo ka leihlo le lengwe ge a le tseleng ya go boela GaMarishane. Seo a se lemogilego ke go fetoga ga dilo tše, **meago, temo le diruiwa** gore ga e sa le tšela a bego a di tseba kgale a sa gola. Lentsoane o šomišitše dithekniki tše pedi, e lego **seka le tekolapejana** ka nako e tee ge a gatelela phetogo yeo ya bogologolo. Ka go realo meago, temo le diruiwa ke **dika** tšeo di emelago phetogo ka gobane di kgonne go thuša Kgoteledi gore a lemoge ge bogologolo (magaeng) bo fetogile. Le ge e le gore e sa le nagamagaeng mo ba phelago bophelo bja segologolo, tšwelopele ga e lebane le sebjalebjae fela. Ka gona go ka thwe phetogo yeo ya bophelo e fetotše bophelo bja Kgoteledi, a kgona go amogela gore bogologolo ga bo ganetše tšwelopele.

Phetogo yeo ya bophelo bja bogologolo yeo e lemogwago ke mmadi e tiiša phetogo yeo ya Kgoteledi. Seo se ra gore go a tshepiša gore mafelelong Kgoteledi a ka hlaloša phetogo yeo ka go kgopela tshwarelo go Dikgoneng, gape a amogela gore mehla le mabaka di fetogile, go rena sebjalebjae. Ke ka fao Lentsoane a dirišago thekniki ya **tekolapejana** go lemoša mmadi bohlokwa bjoo bja phetogo yeo ya bophelo.

Serudu (1989: 45) le Brooks le ba bangwe (1975: 884) ba hlaloša tekolapejana ka go re ke thekniki yeo e šomišwago ke mongwadi ge a rata go hlagiša seo se tlogo direga mafelelong goba ge a utollela mmadi gannyane ditiragalo tšeo di tlogo direga ka moragonyana mo kanegelong ya gagwe. Taba yeo e tiišwa ke Cuddon (1998: 326) ka go re:

“A well-constructed novel, for instance, will suggest at the very beginning what the outcome may be, the end is contained in the beginning and this gives structural and thematic unity.”

Seo a se gatelelago ke kwano (“unity”) yeo e lego gona gare ga ditiragalo tša mathomo le tša mafelelo.

Ka tsela yeo go ka thwe thekniki yeo e godiša maatlakgogedi ao a bego a fokotšegile ge Kgoteledi a amogela phetogo ya bophelo ka dilo tšeo a di bonego ka mahlo kua Bopedi gore le tšona di fetogile. Gape phetogo yeo e tsoša kgahlego ya mmadi gore a balele pele ka ge a rato tseba tšeo di tlogo direga ka Kgoteledi mo mafelelong a kanegelo ye.

Leeto la kgaolo ya lesome le bohlokwa kudu go feta ao a šetšego a hlalošitšwe ka gobane le tsoša maatlakgogedi ao a bego a fokoditšwe ke Kgoteledi ge a lemoga phetogo ya bophelo. Go mmadi, maatlakgogedi ao a godišwa ke phišegelo ya go rata go tseba ge e le gore Thola o tlo amogela ditaba tša Kgoteledi tša phetogo ya bophelo goba o tlo thulana le phetogo yeo. Bohlokwa bja leeto leo bo gatelelwa ke Lentsoane ka go šomiša thekniki ya boipoeletšo ge a tšweletša gape thulano gare ga molwantšhwa, Dikgoneng (sebjalebja) le moemedi wa molwantšhi, Thola (bogologolo). Ka thulano yeo o rata go tiiša bošoro bja Thola ge a gana go amogela diphetogo tšeo di tlišitšwego ke sebjalebja go swana le ge a fapana le Dikgoneng ge a sena go reka sefatanaga, gape a raka Mihloti ge a etetše

Dikgoneng ka lapeng labo.

Lentsoane o dirišitše thekniki ya seka, e lego sefatanaga seo se emelago sebjalebjae, gomme ka sona o gatelela thulano ya bogologolo le sebjalebjae. O tšwela pele gape ka go šomiša thekniki ya tharano go raraganya ditaba tšeo di godišago maatlakgogedi. Tharano yeo e lemogwa ge mongwadi a hlaloša ditiragalo tše pedi tša go se swane ka go di tšweletša ka nako e tee mo mafelong a a fapafapanego.

Mo go *Megokgo ya Lethabo*, Lentsoane o hlaloša ditaba tša Kgoteledi mo kgaolong ya senyane ge a le kua Bopedi ga boSeporo le ga Phahlakwena. Ditaba tša Dikgoneng tšona di diragala kgaolong ya lesome ka gae ge a thulana le Thola ka taba ya go reka sefatanaga, gape le ka taba ya ge Thola a sena go raka Mihloti ge a tlile go mo etela. Ditiragalo tše pedi tšeo, tša Kgoteledi le tša Dikgoneng, di bohlokwa ka gobane di direga ka nako e tee mo mafelong a a fapanego, e lego kua dinagamagaeng (tša Kgoteledi) le mo toropong (tša Dikgoneng). Gape Lentsoane o di hlaloša ka go di latelantšha mo sengwalong sa gagwe ka dikgaolo, a thoma ka go laodiša tša Kgoteledi pele, tša Dikgoneng le Thola tšona tša latela ka morago. Bohlokwa bja ditiragalo tšeo gape bo godišwa ke gore tiragalo ya pele ya Kgoteledi e lebane le ge a amogela phetogo ya bophelo bja bogologolo.

Kamogelo yeo e theoša maatlakgogedi ka gobane ga go bonagale thulano gare ga bogologolo (Kgoteledi) le bogologolo (bo Seporo) mola tiragalo ya bobedi yona e lebane le thulano ya bogologolo (Thola) le sebjalebjae (Dikgoneng). Thulano yeo e na le maatla a magolo ka gore e godiša maatlakgogedi ao a bego a fokotšegile.

Ka go realo Lentsoane o raraganya ditiragalo tše pedi tšeo ka lebaka la gore o rata go tsoša kgahlego ya mmadi gore a lemoge ge nako e tee e kgona go

thulantšha mafelo a bogologolo (dinagamagaeng) le a ditoropong (sebjalebja).

Kgaolo ya lesometee ke ye kopana gomme bokopana bjoo bo na le mošomo. Kgaolong yeo Lentsoane o godiša ditaba tšeo di lebanego le mathata a padi yeo, e a tšweletšago ka gobane Kgoteledi o boela gae gomme o tlo thulana le Dikgoneng. Thulano yeo e tlo ba ya mafelelo ye šoro, ka gore ba leloko ba tiišitše maemo a gagwe, e ka ba sehloa sa padinyana yeo. Fela seo Lentsoane a se dirago ke go široša mathata ao ka go tlaleletša tlhalošo ya leeto la Kgoteledi ka ditaba tšeo di sego bohlokwa. Ditaba tšeo di akaretšwa ka go re; ge pese e fihla leeto la thoma; ge Dikgoneng a gahlanetša Kgoteledi seteišeneng sa Gauteng gomme ba eya ka gae; ge a amogelwa ka gae ke bana ba gagwe, Dikgoneng le Thola. Le ge ditaba tšeo di sa lebane le mathata ao a ba lapa la Kgoteledi, di bohlokwa. Ke gore mohola wa tšona ke go galefiša phišegelo ya mmadi ka go diegiša ditaba tšeo di lebanego le go rarolla mathata ao a lenyalo la Dikgoneng.

Gape ditaba tšeo ga di nepiše mafelelo a leeto leo la Kgoteledi eupša di fega Dikgoneng le Thola. Seo se tiišwa ke gore bona ka bobedi ba be ba letile ebile ba fela pelo gore Kgoteledi o tlo ba botša ka tharollo ya mathata a Dikgoneng eupša gwa se be bjalo. Ka tsela yeo go ka thwe Lentsoane o šomišitše thekniki ya go **diegiša ditaba** ge a akaretša mafelelo a leeto la Kgoteledi la go tloga GaMarishane go fihla ka lapeng la gagwe, Diepkloof. Ge thekniki yeo e hlalošwa go ka thwe ke ge mongwadi a diegiša ditaba goba ditiragalo tšeo di lebanego le lebaka le le itšego ka go di tlaleletša ka ditaba tšeo di nago le mohola wa go godiša maatlakgogedi.

Go ka rungwa ka gore kgaolo ye ke ye kopana gape e bohlokwa ka gobane e akaretša mafelelo a leeto la Kgoteledi. Gape e dira gore mmadi a fele pelo ya go rata go tseba mafelelo a thulano ya bogologolo le sebjalesebjale.

Bohlokwa bja kgaolo ya lesomepedi bo godišwa ke gore e lebane le kakaretšo ya ditaba tša leeto la Kgoteledi tša thulano ya bogologolo le sebjalebja gape le go fetoga ga bophelo bja Kgoteledi. Lentsoane ga a hlaloše selo ka ga Kgoteledi ge a ipolela gore yena o amogetše phetogo ya bophelo bja bogologolo. Mmadi ke yena yo a itemogelago phetogo yeo mo go Kgoteledi ge a bona mediro ya gagwe e fetogile. Mediro yeo e tšweletšwa ke Lentsoane ka go šomiša thekniki ya phetogonepišo ge Kgoteledi a fetola Thola ka tsela yeo a sa mo tlwaetšwago yona ka mantšu a:

“O se ke wa re ngwanaka ke moisana wa kang. O na le borumolane ... Tša gagwe ke nyaka gore re di šoge re le ka moka gore yo mongwe le yo mongwe a kgotsofale. Ga ke nyake mathata gape.” (Letl. 63).

Karabo ya mohuta wo ya Kgoteledi e makaditše Thola ka gobane o tseba mmagwe a thušana le yena gomme ba thulana le Dikgoneng. Gape mediro yeo e bonagala ka fao Kgoteledi a dirišitšego mokgwa wo mobotse wa go anegela bana ba gagwe ditaba tša kua Bopedi ba dutše felo go tee. Seo a se gateletšego ke gore boSeporo ga ba kwane le taba ya Dikgoneng ya go nyala merafeng e šele. Gape yena o nyamišitšwe ke ge a gahlana le ditaba tša go swana le tša Dikgoneng kua ga Phahlakwena tša gore morwa wa gagwe, Phaswane, o robile kgarebe ya Mothosa leoto, ebile o rata go mo goroša.

Dikgoneng o kwešwa bohloko ke ditaba tša boSeporo tšeo di thekgago Kgoteledi (bogologolo) gomme o thabišwa ke tša Phaswane le Thandi ka gore di emela ditaba tša gagwe le Mihloti (sebjalebja). Thola o thulana le lethabo la Dikgoneng ka gobane yena o thekga seo se boletšwego ke boSeporo (bogologolo). Lentsoane o dirišitše thekniki ya boipoeletšo go

hlagiša gape thulano ya go swana le ya pele ya bogologolo le sebjalebjae. Thulano yeo e kgonthišiša gabotse gore Thola, e lego moemedi wa molwantšhi, Kgoteledi, o gana go fetoga le mabaka.

Ka lebaka leo go ka rungwa ka gore kgaolo ye e na le mohola wo mogolo ka gobane mmadi o kgona go bona bohlokwa bja leeto la Kgoteledi ka mediro yeo e fetogilego gore o amogetše phetogo ya bophelo. Thulano ya Dikgoneng le Thola le yona e na le maatla a magolo ka gore e hlohleletša mmadi gore a balele pele.

Mohola wa kgaolo ya lesometharo ke go gatelela pelaelo le letšhogo mo go Dikgoneng mabapi le lenyalo la gagwe le Mihloti, kgarebe ya Motsonga (sebjalebjae). Letšhogo le dipelaelo tšeo di godišwa ke ditaba tša boSeporo tšeo Kgoteledi a tlilego natšo kua Bopedi ge a re le bona ba gana ge Dikgoneng a nyala Mihloti ka lebaka la bomorafe. Thekgo ya boSeporo (bogologolo) go Kgoteledi (bogologolo) e thulana le kgopolo ya Dikgoneng ya sebjalebjae. Thulano yeo e tšhoša Dikgoneng, o thoma go ba le pelaelo ka ge a sa tsebe bonnete bja ditaba tša matsatši a selehono. O bona o ka re o dirile phošo ge a ratana le Mihloti. Letšhogo leo Lentsoane o le tšweletša ka thekniki ya phetogonepišo, e lego polelo ya Dikgoneng ge a etela mogwera wa gagwe, Bareng. Dikgoneng o bolela ka go re:

“Monna, se bolele ka tša Mamelodi. Ge ke ilalo ke tšhabile tšona ka kua gae. Ga ba nyake go kwa selo ka tšona ... Gabotse ba re ba nyaka kgarebe ya Mopedi e sego ya mohlobo wo mongwe.” (Letl. 68).

Leeto leo le bohlokwa ka gobane le kgonthišiša bonnete bja ditaba tšeo tša sebjalebjae. Lentsoane o diriša gape thekniki ya boipoeletšo go hlaloša dikopano tše pedi, e lego (a) ya Dikgoneng le Bareng, le (b) ya Dikgoneng

le Matšea. Seo Lentsoane a ratago go se gatelela ke gore sebjalebjae ga se a loka, ke gore go ratana ga Dikgoneng le Mihloti ga se taba ye e sa lokago, le ge go ganetšwa ke mekgwa/ bophelo bja bogologolo. Go bontšha bohlokwa bja taba yeo o šomišitše dikopano tšeo tše pedi, eupša o di dirišitše ka bokgoni. Bokgoni bjoo bo lemogwa ge a thoma a gahlana le motho yo mofsa (Bareng) yo a tsebago/ tlwaetšego tša sebjalebjae, fela a tloga gape moo a ya go gahlana le Matšea, monna yo mogolo yo a tsebago tša sebjalebjae le tša bogologolo.

Bohlokwa bja kopano ya Dikgoneng le Matšea bo lemogwa ka tsopolo ye e latelago ka gobane e tšweletša maemo a bohlokwa a Matšea:

“Matšea e be e le motho yoo a ka mo kgotholelago boimo bjoo a bo rwelego. Gape e be e le motho wa go hloka tshele, wa pelo ye telele. Ke gantši Dikgoneng a mmona a thuša batho ge ba le kgakanegong ka dikeletšo tše bohlokwa.” (Letl. 69).

Ka go realo thekgo ya Matšea e bohlokwa ka gore e kgonne go tloša letšhogo le dipelaelo tša Dikgoneng gomme ya tiiša bonnete bja sebjalebjae. Thekgo yeo ya Matšea e thulana le tebanyo ya Kgoteledi (bogologolo) ka lebaka la gore yena ga a rate ge Dikgoneng a nyala Mihloti. Ka fao thulano yeo e lebane le ditiragalo tše pedi, e lego (a) phetogo ya Kgoteledi le (b) thulano ya Kgoteledi le Matšea.

(a) Phetogo ya Kgoteledi

Thulano ye e lego gare ga bogologolo (Kgoteledi) le sebjalebjae (Matšea) e tiiša ditaba tšeo di lebanego le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi. Seo se

ra gore ke phetogo yeo a e lemogilego ge a le kua Bopedi kgaolong ya senyane ge a bona phetogo ya dilo tša go swana le meago, mašemo le diruiwa. Phetogo yeo ga se ya nnete ya ka pelong ya gagwe, ke ya go bonwa ka mahlo. Ge Kgoteledi a boela lapeng la gagwe Diepkloof, go be go letilwe gore thulana ya gagwe le Dikgoneng ya ge a rata go nyala Mihloti, e tlo tšwela pele. Tiragalo yeo Lentsoane ga se a e hlaloša ka tsela yeo ka gobane a lemogile gore e a tsebega, gape e ka se be le maatla a magolo. Ke ka fao a godišago gape maatlakgogedi ka go šutiša maatla a thulano yeo ka go fetola baanegwa, Dikgoneng, gomme a hlagiša Matšea, e lego moriti wa Dikgoneng yo a emelago sebjalebjae, yoo bjale a thulanywago le Kgoteledi.

(b) Thulano ya Kgoteledi le Matšea

Kgoteledi le Matšea bobedi ke batho ba bagolo eupša ba a fapana ka gobane Kgoteledi o emela bogologolo mola Matšea a emela sebjalebjae. Seo se hlolago thulano gare ga bona ke gore Matšea o thekga lenyalo la Dikgoneng. Ka fao Kgoteledi o thulana le yena ka ge a lemogile gore Matšea o thuša Dikgoneng gore a dire diphošo tša go latela mekgwa le ditlwaelo tša sebjalebjae mola Matšea yena a bona thekgo yeo e lokile.

Go ka rungwa ka gore thulano yeo ya bogologolo le sebjalebjae, ga se ya baanegwa ba babedi fela, e lego Kgoteledi le Dikgoneng, eupša e lebane le batho ba bantši goba setšhaba. Ka tsela yeo go ka thwe thulano yeo e bohlokwa ka gobane ga se ya go godiša maatlakgogedi fela, eupša e swantšha gape le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi.

6.5.4 Kakaretšo

Tšwetsopele e theilwe godimo ga maeto a mabedi, e lego la Kgoteledi (bogologolo) le la Dikgoneng (sebjalebjae). Le ge maeto ao ka bobedi a sa lekane ka maatla, eupša a na le mohola wa go godiša maatlakgogedi. Leeto la pele la Kgoteledi la go ya Bopedi (bogologolo) le laodišwa ka botelele ka gobane le lebane le ditaba tša thulano ya bogologolo le sebjalebjae, gape le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi bja bogologolo. Lentsoane o godiša maatlakgogedi a leeto leo ka go šomiša dithekniki tše: phetogonepišo, seka, go akgofiša nako, phapantšho, boipoeletšo, moriti, tekolapejana, tharano le go diegiša nako. Maatlakgogedi a kanegelo ye ya Lentsoane a fokotšwa ke ge Kgoteledi a sena go lemoga dilo tšeo di fetogilego kua Bopedi gore bophelo le bjona bo fetogile. Ona a tsošwa gape ke thulano ya Thola, moriti wa Kgoteledi (bogologolo) le Dikgoneng (sebjalebjae). Lentsoane o godiša maatlakgogedi ale gape ka go diriša thekniki ya boipoeletšo ge a tšweletša leeto la Dikgoneng la go ya go Bareng le go Matšea go thulaganya bogologolo (Kgoteledi) le sebjalebjae (Matšea).

6.6 KAKARETŠOMOKA

Mo kgaolong ye taba ye bohlokwa yeo e gateletšwego malebana le ditiragalo ke thulano ya bogologolo le sebjalebjae ka gobane ke yona yeo e hlolago maatlakgogedi. Go lemogilwe gore kanegelo ya Lentsoane e theilwe kudu godimo ga tikologo ya tshwanelo go phala ya seka le atmosfere ka lebaka la gore e nepiša lerato, ga se ya lebana le letšhogo. Tšwetsopele e bopilwe ka maeto a mabedi, e lego la Kgoteledi le la Dikgoneng. Leeto la Kgoteledi le hlaloša phetogo ya bophelo bja gagwe bja bogologolo mola la Dikgoneng le nepišago go tiiša taba yeo ya gore phetogo e lebane le bophelo ka gobane yena ke motho wa sebjalebjae. Ka go realo Lentsoane o šomišitše kudu thekniki ya boipoeletšo go godiša maatlakgogedi a leeto la Kgoteledi le la Dikgoneng.

7. KGAOLO YA BOŠUPA

7.1 THULAGANYO IV

7.2 MATSENO

Kgaolo ye e tsinkela dikokwane tše pedi tša mafelelo tša thulaganyo, e lego sehloa le tlemollo ya lehuto.

7.3 SEHLOA

Ge Groenewald (1993:22) a hlaloša kgopolo ye, sehloa, o re ke magomo a maatlakgogedi. Polelo yeo e tlaleletšwa ke Wales (1989:67) le Shipley (1979:51) ka go re ke mafelelo a tšwetšopele. Ke gore ke fao dithulano tšeo di bego di hlatloga ka go latelana di fihlago seremong; ditaba ga di sa tšwela pele go feta fao di lego gona. Magato ao a khuduego a gatelelwa ke Lawson (1965:269) ge a tsopola Barret ka go re:

“The climax is that point in a play at which the action reaches its culmination, most critical stage in its development after which the tension is relaxed or unraveled”.

O gatelela gore sehloa se lebane le mafelelo a phišegelo. Ke ka fao Serudu le ba bangwe (1985:118) ba rego ge e le thapo go ka thwe e ngangegile ka fao e lego gore e ka kgaoga nako ye nngwe le ye nngwe. Ke mafelelo a ngangego; ke kgato ya go tšea maikemišetšo. Ka go realo ke magato a khuduego ye kgolo, ao mo go ona baanegwa (molwantšhwa le molwantšhi) ba rumago dithulano tša bona. MacDonell le ba bangwe (1979:548) ba ruma

ka gore sephetho seo se nepišo tharollo ya mafelelo ya mathata:

“The climax takes place where the reader experiences the greatest emotional response to a character’s problem, when the situation is such that the conflict must be resolved one way or another”.

Seo se ra gore sehloa ke bofelo bja thulano, ke gore fao go felelago mathata, ga go sa tlo ba maatlakgogedi a mangwe.

Ge go yo sekasekwa sehloa, go tlo latelwa lenaneo le:

- (a) Kakaretšo ya ditiragalo tša sehloa.
- (b) Sehloa sa *Megokgo ya Lethabo*.

7.3.1 Kakaretšo ya ditiragalo tša sehloa

Leeto la Dikgoneng la go ya go Matšea le tiiša sehloa. Phetogo ya ditaba e nepišwa ka lona leeto leo. Ditiragalo tšeo di lebanego le sehloa di tšwelela kgaolong ya lesomenne ge Lentsoane a hlaloša gore Mihloti ga a sa gata leoto la gagwe ka lapeng la Kgoteledi. Taba yeo e tshwenya Dikgoneng le Mihloti ka gobane ga ba tsebe pheletšo ya mathata a bona ao ba a hlolelwago ke Kgoteledi le Thola. Go se etele ga Mihloti ka gaboDikgoneng go thabišitše Kgoteledi le Thola. Ke gore ba be ba gopola o ka re morero wa bona wa go rata go thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti o atlegile. Ka thoko ye nngwe ba be ba sa tsebe selo seo se diregago. Dikgoneng ke yena yo a bego a swere tsela nako le nako, a etela Mihloti kua Tshwane ka ntle le go tsebiša Kgoteledi le Thola.

Lerato la bona le godišwa ke taba ya Mihloti ge a sena go tsebiša Dikgoneng gore o imile, o tshetšwe ke dikgwedi tše pedi. Dikgoneng o thabišitšwe ke go kwa ditaba tšeo kudu ge a lemoga gore Mihloti o šetše a lomile mmagwe tsebe. Ba ga Manganyi le bona ba amogetše ditaba tšeo ka diatla tše pedi ka gobane ba rata ge Dikgoneng a ka aga motse le ngwana wa bona, Mihloti. Dikgoneng o feditše le mogopolo wa gagwe gore o ya go dira seo se ratwago ke pelo ya gagwe. Le ge ka gabo ba ka leka go mo thibela go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe, a ka se ba theeletše.

7.3.2 Sehloa sa *Megokgo ya Lethabo*

Gabotse sehloa se arotšwe ka dikgato tše pedi, e lego: (a) Kgato I le (b) Kgato II

(a) Kgato I

Kgato ye e tšwelela ka morago ga thulano ya Kgoteledi le Matšea. Bohlokwa bja yona bo tlišwa ke go hlokega ga thulano gare ga Dikgoneng le Kgoteledi ka lebaka la go rakwa ga Matšea. Lentsoane o rulaganya ditaba tšeo ka go laetša gore maatla a thulano a fedile ka polelo ye:

“Dikgoneng o lebile gae gomme go fihleng a tamiša, a nama a leba malaong ka ntle le go ngwatha.” (Letl.71).

Go hlokega ga thulano ka tsela yeo go gatelela taba ya gore sebjalebja se tlo amogelwa gomme diphapano tšela tša thulano ya bogologolo le sebjalebja di tlo fela. Ka gona go ka thwe tiragalo yeo e na le mohola wo mogolo ka ge e godiša maatlakgogedi. Mmadi o fišegelwa go tseba fao ditaba tšeo tša sebjalebja di tlogo felela gona. Phišegelo yeo e godišwa ke

gore Kgoteledi ka molomo ga a ešo a kwana le maikemišetšo a Dikgoneng a go nyala Mihloti.

(b) Kgato II

Kgato ye ke sehloa sa padinyana ye ya Lentsoane. Yona e bohlokwa ka gobane e lebane le ditaba tša go ima ga Mihloti. Lentsoane o tiiša seo ka go diriša thekniki ya phetogonepišo gore e be Mihloti yo a botšago Dikgoneng ditaba tšeo ka go re:

“Tseba gore ke mosadi. Ke tshetšwe ke tše pedi. Ke ile ka re ke lebeledišiše gabotse, ke se fofe pele ga meropa. Go bjalo. Re letetše thagaletswalo ya rena.” (Letl.73).

Dikgoneng o amogetše ditaba tšeo ka lethabo le legolo ka ge a be a ipona gore bjale o fihlile bofelong bja mathata a gagwe. Ke gore phišegelo ya gagwe ya go rata go aga motse le Mihloti e fihlile seremong ka gobane ba tlo tlemaganywa ke ngwana. Lentsoane o gatelela taba yeo ka polelo ye:

“Dikgoneng o bone kgole e le moo a tšwago, gomme kgauswi e le moo a yago.” (Letl.74).

Taba yeo ya go ima ga Mihloti e na le mohola wo mogolo ka lebaka la gore e tlošitše letšhogo le dipelaelo tša Dikgoneng, tšeo di bego di leka go mo thibela gore a se fihlelele tebanyo ya gagwe; eupša ga se tša atlega. Go ima moo gape go tiiša kgaoganyo ya malapa a mabedi, e lego:

- (i) Lapa la boDikgoneng.
- (ii) Lapa le lefsa la Dikgoneng le Mihloti.

Ke gore bjale Dikgoneng o tlo ba le maikarabelo a mafsa a go hlokomela lapa la gagwe, gomme a kgaogane le lapa labo. Taba yeo e tiišetšwa ke ditaba tša Bibeale; Genesi 7, tema ya bobedi, temana ya masomepedinne ge e re:

“Ka baka leo monna o tlo tlogela tatagwe le mmagwe, a gomarela mosadi wa gagwe, gomme ba tlo ba nama e tee.”

Seo se ra gore kgato ye e tiiša lebaka la gore mafelelong Kgoteledi o tlo fetoga, a tlogela bogologolo gomme a amogela sebjalebjae.

7.3.3 KAKARETŠO

Sehloa sa kanegelo ya Lentsoane se arotšwe ka dikgato tše pedi, e lego kgato ya go lebana le go hlokega ga thulano ka lapeng la Kgoteledi ka morago ga go rakwa ga Matšea, le kgato ya go nepiša go ima ga Mihloti. Tiragalo ye ya go ima ga Mihloti, e bohlokwa kudu ka gobane ke mafelelo a maatlakgogedi ale a bego a godišwa ke thulano ya bogologolo le sebjalebjae. Ka go realo go ka thwe ke sehloa sa padinyana ya Lentsoane. Gape taba ye ya go ima ga Mihloti e gatelela gore sebjalebjae se tlo amogelwa ka lebaka la gore Dikgoneng le Mihloti ba tlo tlemaganywa ke ngwana, ka ge Mihloti e le kgole.

Go latela kokwane ya mafelelo ya thulaganyo, tlemollo ya lehuto.

7.4 TLEMOLLO YA LEHUTO

Kgopolo ye, tlemollo ya lehuto, go ka thwe ke tiragalo ya mafelelo fao go fedišwago ditaba mo kanegelong. Ke ka fao Mojalefa (1995:25) le

Altenbernd le Lewis (1966:24) ge ba tiiša seo ba rego ke mo ditaba di felelago gona. Go ka thwe ke go rungwa ga diphapano le makatika ao a bego a diragalela molwantšhwa. Tlhalošo ya boMojalefa e tlaleletšwa ke Fowler (1991:58) ka tsela ye:

“Denouement denotes the neat end of a plot, the final resolution of all conflicts in a play, the tying up of loose ends, usually in the last act or even scene.”

Seo a se gatelelago ke gore tlemollo ya lehuto ke magomo a mabotse a dithulano kua bofelong bja ditaba. Ka go realo go ka thwe ke go rarollwa ga bothata bjola bo bego bo tsošitše hlogo bo sa kgone go boela morago goba go fetela pele. Ge Baldick (1990:55) a ruma tlhalošo ya kgopolo yeo, o re ke:

“The clearing up or “untying” of the complications of the plot in a play or story; usually a final scene or chapter in which mysteries, confusions, and doubtful destinies are clarified.”

O bolela gore ke fao mathata ka moka a go fapana a rungwago gona. Ke gore ditaba di fihlile seremong.

Pele go nyakišišwa kokwane ye ya mafelelo, tlemollo ya lehuto, go tlo akaretšwa ditiragalo tša go lebana le karolo ye ya kanegelo. Ditaba tšeo di lebane le dikgaolo tše pedi tša mafelelo, e lego kgaolo ya lesomehlano le kgaolo ya lesometshela. Gape go tlo lemogwa gore ditiragalo tšeo ke tše telele.

7.4.1 Kakaretšo ya ditiragalo tša tlemollo ya lehuto

Kgaolo ya lesomehlano e lebane le lenyalo la Dikgoneng le Mihloti. Ke gore malome wa Mihloti, Maswanganyi, o ba felegeditše kua ga masetrata go yo saena. Batswadi ba Mihloti, ba Manganyi, ba thabetše ditaba tšeo mola Kgoteledi le Thola e le dingangele, ba thulana le Dikgoneng ka taba yeo ya go saena le Mihloti ka ntle le tumelelo ya bona. Kgoteledi o rile go lemoga setifikeiti sa lenyalo la bona, a swarwa ke bolwetši bja pelo gomme a išwa bookelong. O lokolotšwe ka morago ga matšatši a mahlano.

Moruti Maphutha o tlile ka gae go tla go kgothatša Kgoteledi gore a buše pelo, gomme a amogele diphetogo tša bophelo bja selehono. Kgoteledi ka pelong, o be a sa kwane le ditaba tšeo. Yena o dumetše fela ka go ba tšhela phori mahlong ka ge a be a lemoga gore a ka se kgone go dirolla seo se diragetšego. Ka bofora o rometše boSeporo ga Manganyi gore ba ye go phophotha molato le go kgopela sego sa meetse. Yena le Thola ba be ba ikanne gore le ge Mihloti a ka goroga, ba ka se dule le yena. Ka lebaka la go tseba ba lapa labo, Dikgoneng o ile a logela ditaba tšeo maano.

Mo kgaolong ya lesometshela go ntšhwa magadi. Ba Manganyi ba lokolla Mihloti go ya bogadi. Dikgoneng o mo nyaketše ngwako mo kgauswi le ka gabo. Mihloti bjale o phethile dithuto tša booki, o šoma bookelong bja Baragwanath. Ge matšatši a gagwe a go ya setswetši a fihla, a ya ga gabo kua Mamelodi ka ge a be a tseba gore Kgoteledi a ka se kgone go mo hlokomela ge a fetša go belega. O gorogile le mošemane, a mo reela leina la Lehlagare, ka morago a boela lapeng la gagwe, Diepkloof. Taba yeo e ilego ya makatša Dikgoneng le Mihloti ke ge ba bona Kgoteledi a tlile ka lapeng la bona la mathomo. Yena o tlišitšwe ke mathata ao a mo tshwenyago ka pelong ya gagwe, ao a kilego a a direla Dikgoneng ka maikemišetšo a go

mo thibela go gahlana le Mihloti. O laeditše boitsholo ka go ba lebogiša ka ntlo yeo ba e hweditšego gape le ka lesea leo le okeditšego lapa la Lediga.

Go rile go sa šetše dikgwedi di se kae pele ga monyanya wa Dikgoneng le Mihloti, Kgoteledi a thoma go goletwa ke bolwetši bjola bja pelo, a išwa bookelong. Mo bookelong o be a hlokometšwe ke Mihloti. Ge a bona gore o šaletšwe ke matšatši a se makae a go phela, ke ge a kgopela tshwarelo go Mihloti le Dikgoneng. A kgopela Thola gore a swarane le bona gabotse, ba ribege tšeo di diragetšego. Ka morago ga go tliša kwano go bana ba gagwe, a hlokofala. O bolokilwe ke Moruti Maphutha kua GaMarishane. Ge modiro wa poloko o fela, bophelo bo ile bja tšwela pele. Thola, Dikgoneng le Mihloti ba phela mmogo bjalo ka bana ba letswele.

7.4.2 Tirišo ya tlemollo ya lehuto ya *Megokgo ya Lethabo*

Pele ditaba di fihla sehloeng, go lemogwa maatlakgogedi ao a godišwago ke go hlokega ga thulano ka lapeng la Kgoteledi. Ona a fihlišwa bofelong ke go ima ga Mihloti. Lentsoane o rarolla mathata ao a bego a godišwa ke thulano ya bogologolo le sebjalebjae ka go tšweletša lenyalo ke gore ge Dikgoneng a saena le Mihloti mo sephiring. Taba yeo ya go nyala ga Dikgoneng ka ntle le tumelelo ya mmagwe, Kgoteledi, e tsoša thulano gare ga bona ka lapeng. Thulano yeo ya baanegwa ba lapa le tee ke boipoeletšo ka gobane e swana le tšeo di tsebegago mo go kalotaba. Lentsoane o gatelela thulano yeo ka thekniki ya phetogonepišo ge Kgoteledi a bolela mantšu a:

“Dikgoneng, ngwanaka, o hlwa o re o a di kgona, eupša lehono gona o dirile matšhila ao le Lehlagare a ka se a ratego le moo a robetšego gona. Ke a bona, o thomile go gafa. O tšwa go inyadiša? O tla di bona ka gore ke mo o nagana gore o monna.” (Letl.78).

O tšwela pele gape ka go tiiša polelo ya Thola ge a fetola Dikgoneng ka pefelo, a re:

“Nna o ntebelele gabotse. Nna nka se tsoge ke bile mogadibo wa Mihlotinyana yoo wa gago. Letšatši le ka hlaba bosobela, gomme la sobela bohlabela ge Mihloti a ka mpitša mogadibo”. (Letl.78).

Ka go realo thulano yeo ya boKgoteledi le Dikgoneng ga e na maatla a magolo ka gobane ditaba tša lenyalo di kgonthišiša mafelelo a ditaba. Seo se ra gore mathata ka moka ao a bego a diragalela Dikgoneng ka nepo ya go thibela lenyalo la gagwe le Mihloti, a fedile. Lenyalo la Dikgoneng le Mihloti le gatelela bohlokwa bja sebjalebja gore lehono go buša sona go feta melao le ditlwaelo tša bogologolo.

Le ge Kgoteledi a lemogile ka mo bophelo bo fetogilego ka gona, o sa re phetogo yeo ga e lebane le yena; o sa hlomere bogologolo. Go Kgoteledi phetogo yeo ga se yeo e feleletšego ka botlalo. Taba yeo e tiišwa ke lebaka la ge a sa thulana le Dikgoneng ge a bona setifikeiti sa lenyalo la gagwe le Mihloti. Gore a lemoge phetogobophelo ye e tletšego, Lentsoane o hlaloša kamogelo yeo ya ditaba ka tatelano ya ditiragalo tše tharo tšeo a di hlatlagantšhitšego. Gomme tšona di hlaloša ka mo Kgoteledi a thomago go lemoga ka gona gore phetogo yeo e lebane le motho yo mongwe le yo mongwe. Le yena o swanetše go fetoga.

- Tiragalo ya mathomo, e lego **bolwetši** bja Kgoteledi e laetša gore ka nama a ka se kgone go kgotlelela phetogo.

- Tiragalo ya bobedi, e lego **Moruti Maphutha**, e bontšha gore phetogo yeo e nyaka go lemogwa ka pelo pele ga ge e ka ba ye e tletšego.
- Tiragalo ya boraro, e lego **pelego ya ngwana**, e šupa bophelo bjo bofsa bjo motho a sa kgonego go bo gana.
- Tlhokofalo ya Kgoteledi ke **seka** seo se emelago go hwa ga tša bogologolo tše di sego tša ba le mohola mo matsatšing a sebjalebja.

(a) Bolwetši

Thulano ya Kgoteledi le Dikgoneng ka lebaka la ge Dikgoneng a saenne le Mihloti e fokotšwa maatla ke kamogelo ya Kgoteledi ya bophelo. Kamogelo yeo go ka thwe ga se e felelele ka botlalo ka gobane e tšwelela ka morago ga ge Kgoteledi a sena go lokollwa bookelong ka lebaka la go swarwa ke bolwetši bja pelo. Go bontšha o ka re bolwetši bjoo bo hlotšwe ke bonganga bja gagwe bja go gana ge Dikgoneng a ba tswalanya le morafe o šele wa Batsonga. Ke gore go tloga mathomong a kanegelo a leka ka mekgwa ye e fapafapanego go ka thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti, eupša mafelelong o paletšwe ke go atlega. Ka go realo ge motho a ka phela ka go tshwenyega nako ye telele, a ka swarwa ke bolwetši bja madi a magolo. Bolwetši bjoo gape bo ka hlola bolwetši bja pelo bjoo mafelelong bo ka tlišago lehu.

Lentsoane o šomiša bolwetši bjalo ka **seka** seo se emelago phetogo ya bophelo bja selehono. Phetogo yeo ga se ya felelela ka botlalo ka gobane e lebane le nama ye e fokolago ya Kgoteledi. Taba yeo e šupa gore Kgoteledi o palelwa ke go kgotlelela phetogo ka lebaka la go hloka maatla a go lwa

gape le Dikgoneng. O bonagala a fentšwe ke go bona setifikeiti sa lenyalo la Dikgoneng le Mihloti. Ka gona go ka thwe ke kamogelo ya seripa se sengwe sa pelo ya Kgoteledi mola seripa se sengwe se gana kamogelo yeo ya sebjalebja. Seo se tlišwa ke ge a laetša kamogelo yeo ya go se felelele ka botlalo ge a roma boSeporo kua ga Manganyi go ya go phophotha molato le go kgopela sego sa meetse. Lentsoane o gatelela taba yeo ka mantšu a:

“Bommaditsela ba romilwe ga Manganyi gomme molato wa hlokega... Ditaba tše ka moka ga se tša ka tša kgahla Kgoteledi le Thola. Bona ba be ba ikanne gore Mihloti le ge a ka goroga, a ka se dule le bona.” (Letl. 80).

Phetogo ya mohuta wo ya Kgoteledi ke ye e tšwago molomong wa gagwe, ga se ya ka pelong. Ka go realo o be a tšhela boSeporo phori mahlong; o ka re o amogetše phetogo, fela go se bjalo ka pelong ya gagwe.

Go ka rungwa ka gore nama ye e fokolago ya Kgoteledi ka lebaka la bolwetši, e šupa go tekateka ga bogologolo mola ka thoko ye nngwe e laetša gore sebjalebja se a amogelwa. Seo se ra gore Kgoteledi o nyaka thušo yeo e ka mo thekgago mo moyeng gore a kgone go retolla pelo ya gagwe ka moka gomme a amogele sebjalebja.

(b) Moruti Maphutha

Tiragalo ye e lebane le phetogo ya pelo ka moka ya Kgoteledi ge a amogela bophelo bja sebjalebja. Gomme phetogo yeo e tlišwa ke ketelo ya **Moruti Maphutha** ka lapeng la Kgoteledi ka morago ga ge a sena go kwa bolwetši bja Kgoteledi. Ketelo yeo e bohlokwa ka gobane e thekga Dikgoneng (sebjalebja) gomme e thulana le Kgoteledi (bogologolo). Lentsoane o tliša

bohlokwa bjoo ka mantšu a Moruti Maphutha, ke gore ka go šomiša thekniki ya phetogonepišo, ge a re:

“Mma, se iše pelo mafiša ka gobane o tla tsoša bolwetši...
Ga re tsebe gore Dikgoneng le Mihloti ba gahlane kae le gona bjang. Se segolo ke ge ba ratana. Mabaka a fetogile. Re phela mabakeng a šele a go se swane le ale a rena.” (Letl.79).

Gape ketelo ya moruti e na le mohola wo mogolo ka gore e thekga moya wa Kgoteledi wo o bego o fokodišwa ke go gana go amogela Mihloti (sebjalebja) ka lapeng la gagwe. Ka tsela yeo moruti o gatelela phetogo ye e feleletšego ka botlalo ya Kgoteledi ge a amogela sebjalebja ka pelo ya gagwe ka moka. Lentsoane o kgonthišiša taba yeo ka thekniki ya boipoeletšo ge Kgoteledi a romela boSeporo kua ga Manganyi go ya go ntšhetša Dikgoneng magadi. Taba ya gore Mihloti a gorogele lapeng la gagwe le lefsa e tiiša gabotse gore sebjalebja se amogetšwe ka lapeng la Kgoteledi.

Phetogo ya pelo ka moka ya Kgoteledi e tšwelela gape ka mediro ya gagwe ge a etetše Dikgoneng le Mihloti ka lapeng la bona. Ge Lentsoane a gatelela taba yeo o šomiša thekniki ya phetogonepišo go tšweletša polelo ya Kgoteledi ye e rego:

“Ke be ke fahlilwe mogopolong bjale ke gona nkego ke bona lesedi. Wena ngwana wa Manganyi, ke a bona o tliile go mphutha le go mpoloka.” (Letl.81-82).

Tiragalo ye e fahlela bohlokwa bja moruti ka lapeng la Kgoteledi ka gobane o kgonne go tliša phetogo ye e feleletšego ya bophelo bja Kgoteledi. Ka tsela yeo go ka rungwa ka gore moruti o emela therešo ya sebjalebja gore

se phala segologolo.

(c) Pelego ya lesea

Tiragalo ye e bohlokwa ka gobane e lebane le go fedišwa ga thulano yela ya bogologolo (Kgoteledi) le sebjalebja (Dikgoneng). Ke gore mathata ka moka ao a bego a leka go thibela lenyalo la Dikgoneng le Mihloti go tloga mathomong a kanegelo, a fihlile mafelelong. Ona a rungwa ke go belegwa ga lesea ka lapeng le lefsa la Dikgoneng. Tiragalo ye ya **pelego ya lesea**, go ka thwe ke tlemollo ya lehuto ya kanegelo ya Lentsoane. Ka lebaka leo e na le mohola wo mogolo wa go laetša bophelo bjo bofsa bja sebjalebja bjo motho a ka kgonago go bo amogela. Kgoteledi o tliša bonnete bja kamogelo yeo ya sebjalebja ka go etela Dikgoneng le Mihloti ka lapeng la bona. Lentsoane o tšweletša phetogo yeo ka go diriša thekniki ya **phetogonepišo** ka mantšu a Kgoteledi ge a re:

“Bana ba ka, ke a le lebogiša ge le ikhumanetše mokutwana wo mobotse wo. Ke leboga le lesogana leo le okeditšego kgoro ya Lediga. Rena matšatši a ile, gomme ke bona nke ke lena le tšilego go mphutha mohlang Lehlagare a mpitša.” (Letl.81).

Polelo yeo e kgonthišiša gore Kgoteledi o amogetše phetogo ya bophelo ka pelo ya gagwe ka moka ka gobane go laetša a lemogile gore Dikgoneng le Mihloti ke batho ba nnete gape bao ba tla mo hlokomelago. Go belegwa ga lesea go šupa go belegwa ga bophelo bjo bofsa gape le lerato ka gare ga lapa la Kgoteledi. Go reela lesea leina la Lehlagare go tlemaganya lešika la Lediga le morafe wa Batsonga.

Ge go akaretšwa go ka thwe pelego ya lesea ke seka seo se emelago phetogo ye e feleletšego ya Kgoteledi ya bophelo bja sebjalebja. Gape e kgokaganya lenyalo la Dikgoneng le Mihloti leo le emelago sebjalebja. Phetogo ya bophelo bja Kgoteledi e kgonne go fetola bophelo bja Thola gore le yena a tlogele mekgwa le ditlwaelo tša segologolo gomme a amogela sebjalebja. Kamogelo yeo ya sebjalebja ka lapeng la Kgoteledi, e gatelelwa ke megokgo ya lethabo yeo e tšholotšwego ke Kgoteledi pele a hlokofala.

Tlhokofalo ya Kgoteledi ke seka seo se emelago go hwa ga nama yeo e bego e fokola, e lego tše di bego di se bohlokwa mo nakong ya sebjalebja. Go šetše moya wa gagwe ka gobane wona ga o hwe. Ka go realo sebjalebja se atlegile, go bolokilwe bogologolo.

7.4.3 Kakaretšo

Lentsoane o ruma mafelelo a thulano yela ya bogologolo le sebjalebja ka go tšweletša phetogo ya bophelo bja Kgoteledi mo mafelelong a kanegelo ye ka ditiragalo tše tharo, e lego bolwetši, Moruti Maphutha le pelego ya lesea. Tiragalo ya bolwetši bja Kgoteledi e šomišwa bjalo ka seka seo se emelago phetogo ye e sa felelago ka botlalo ya bophelo bja Kgoteledi. Tiragalo ya bobedi e nepiša ketelo ya Moruti Maphutha ga Kgoteledi. Gomme yona ke yeo e tiišago phetogo ya pelo ka moka ya bophelo bja Kgoteledi ge a amogela sebjalebja, ke gore e thuša go thekga moya wa Kgoteledi wo o bego o lapišitšwe ke bongangele bja ge a gana go fetoga. Tiragalo ya boraro yona ke ya pelego ya lesea ka lapeng la Dikgoneng. Yona e ruma ditiragalo tše gammogo le kanegelo ye ka boyona. Seo se ra gore e lebane le mafelelo a ditaba. Go ka thwe ke seka sa phetogo ye e feleletšego ya Kgoteledi ya bophelo bjo bofsa bja sebjalebja, mola tlhokofalo ya Kgoteledi yona e le

seka sa go fela ga mathata a bogologolo le go tsoga ga bophelo bja sebjalebja.

7.5 KAKARETŠOMOKA

Kgaolong ye go hlalošitšwe gore sehloa sa kanegelo ya Lentsoane se lebane le mafelelo a maatlakgogedi moo Kgoteledi a apolago kobo ya bogologolo gomme a tsena ka gare ga sebjalebja. Gape sehloa se tšweletše ka dikgato tše pedi, e lego go hlokega ga thulano gare ga Kgoteledi le Dikgoneng ka morago ga go rakwa ga Matšea le kgato ya go ima ga Mihloti. Malebana le tlemollo ya lehuto go ka thwe karolo yeo e nepiša go fetoga ga bophelo bja Kgoteledi ka ditiragalo tše tharo, e lego bolwetši bja Kgoteledi, ketelo ya Moruti Maphutha ka ga Kgoteledi le pelego ya lesea ka lapeng le lefsa la Dikgoneng le Mihloti. Pelego yeo ya lesea ke yona yeo e rumago ditaba tša kanegelo ye. Lentsoane o šomišitše dithekniki tše tharo, e lego phetogonepišo, boipoeletšo le seka go gatelela bohlokwa bja phetogo ya bophelo bja Kgoteledi.

8. KGAOLO YA SESWAI

8.1 THUMO

8.2 MATSENO

Padinyana ye, *Megokgo ya Lethabo*, ke kanegelo ya mathomo ya Lentsoane. Yona e theilwe godimo ga sereto sa gagwe sa go bitšwa, **Re molokomong** (Mokgako 1981: 50). Lentsoane o šomiša lerato leo le lebanego le merafe ye e fapanego go nepiša phetogo ya bophelo. Ke ka fao padinyana yeo e bitšwago kanegelorato ka gobane e bopilwe ka lerato leo le thibelwago ke batswadi ka lebaka la bomorafe, e sego baanegwa ge ba ratana goba mehuta ya lerato.

8.3 KGAOLO YA PELE

Go hlalošitšwe bohlokwa bja kanegelorato mo Sepeding. Gomme bohlokwa bjoo bo tiišwa ke Groenewald (1993:6-8) le Mojalefa (1994: 2) ka go tšweletša mehuta ye mebedi ya dikanegelorato, e lego dikanegelo tša go etiša le dikanegelo tša kwešišano. Phapano ya mehuta ye mebedi yeo ya dikanegelorato e bontšhitšwe ka go hlaloša ka boripana: (i) moko wa ditaba, (ii) thulano, (iii) maatlakgogedi, (iv) baanegwa (iv) tšwetšopele le (iv) tlemollo ya lehuto.

Mabapi le maikemišetšo go bontšhitšwe banyakišiši bao ba šetšego ba sekasekile padinyana ye ya Lentsoane ka boripana. Mojalefa (1995) o akareditše letlalo la diteng fela mola boSerudu (1995) ba ahlaahlile letlalo la thulaganyo fela. Go ya ka tlhalošo ya boMojalefa, go lemogilwe gore kanegelo yeo ga se ya tsinkelwa ka botlalo. Mokgweng wa nyakišišo go

hlalošitšwe go hlaloša le go hlatholla, gore ke mareo a a fapanego: go hlaloša go šupa diphapantšho tša selo seo se hlalošwago mola go hlatholla go gatelela mehola ya diphapantšho tša selo seo se hlalošitšwego.

Nyakišišo ye e hlalošitše ditaetšo tšeo di lebanego le naratholotši ge di lebane le sebopego sa sengwalo ge se na le matlalo a mararo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo. Diteng ke ditaba tšeo mongwadi a di hweditšego di le gona pele a thoma go ngwala sengwalo. Ditaba tšeo di kgokaganywa ke sererwa gore e be taba e tee. Thulaganyo ke tlhamo goba peakanyo ya ditiragalo tšeo di logagantšwego go nepiša maikemišetšo a mongwadi. Letlalo la mongwalelo ga se le hlalošwe ka botlalo ka ge le se le lebane le nyakišišo ye.

8.4 KGAOLO YA BOBEDI

Ge go hlalošwa diteng I, go akareditšwe diteng tša *Megokgo ya Lethabo* le sererwa sa kanegelo yeo, e lego; lerato la merafe ye e fapanego le a ganetšwa.

Malebana le baanegwa go boletšwe gore ba arotšwe ka magoro a mabedi, e lego baanegwagolo le baanegwanyane. Gomme bona ba amanywa ke sererwa. Baanegwagolo ba arotšwe ka mehuta ye mebedi ye, mongangišwa le mongangiši. Mongangišwa ke moanegwa yo a ngangišwago ke mongangiši go tšwetša pele maikemišetšo a gagwe a go loka mola mongangiši yena e le moanegwa yo a lebanego le go ngangišana le tebanyo ye botse ya mongangišwa. Baanegwagolo bao ba na le tebanyo ye e itšego, yeo e lebanego le sererwa.

Kamano gare ga baanegwagolo le baanegwanyane e laolwa ke lenaneo le le latelago: tebanyo, bokgontšhi, bothuši, boganetši le bothušegi. Go ya ka lenaneo leo, go tšweleditšwe phapano mo go tebanyo, bokgontšhi le bothušegi bja mongangišwa le mongangiši. Mo go bothuši le boganetši go lemogilwe tswalano, ke gore bothuši bja mongangišwa bo swana le boganetši bja mongangiši mola bothuši bja mongangiši bjona bo swana le boganetši bja mongangišwa.

8.5 KGAOLO YA BORARO

Mo go diteng II go ahlaahlilwe ditiragalo tša kanegelo ye, *Megokgo ya Lethabo*, go akaretšwa le tikologo ya yona.

Ditiragalo di arotšwe ka diripa tše pedi, e lego magoro a ditiragalo le ditiragalo (ka botšona). Magoro a ditiragalo ke ona a magolo ao a bopago kanegelo gomme a laolwa ke sererwa ka gobane ke sona seo se lemošwago mehuta ye meraro ya magoro ao, e lego legoro la mathomo, lerato, legoro la gare, kganetšo ya lenyalo le legoro la mafelelo, lenyalo. Tatelano ya ditiragalo tša magoro ao e laolwa gape ke sererwa. Ditiragalo ka botšona ke tše nnyane tšeo di bopago magoro ao a mararo. Kokwane ye bohlokwa yeo go lemogwago ka yona gore ke ditiragalo ka botšona ke phetogo ka gobane e bolela go fetoga ga moanegwa, nako le felo.

Tikologo le yona e arotšwe ka dikarolo tše pedi: nako le felo. Mo go nako go hlalošitšwe mehuta ye meraro, e lego nako ye e itšego, ke gore nako ya go se elege, ya go akanywa; nako ya tša leago, yeo e sa emego felo go tee, e fetogago le mabaka le nako ya ditiragalo, ya go elega gape yeo e tsebjago mo e thomago le mo e felelago gona. Mo go felo go bontšhitšwe lefelo leo baanegwa ba phelago go lona le leo ditiragalo tša sengwalo di diregago gona. Mafelo le ona go swana le ditiragalo a laolwa ke sererwa.

8.6 KGAOLO YA BONE

Kgaolong ye go sekasekilwe thulaganyo I yeo go yona go akareditšwego kgopolo ye thulaganyo gore ke tlhopho ya dithekniki ge di amana seng sa tšona. Moko wa ditaba go boletšwe gore ke molaetša wa mongwadi wo a ratago go o tšweletša go mmadi. Wona o na le mohola wo mogolo sengwalong ka gobane o swaraganya ditaba tša thulaganyo gore di be taba e tee gape le go tlemaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane. Ka fao moko wa ditaba wa *Megokgo ya Lethabo* ke phetogo ya bophelo.

Moakanyetšo go boletšwe gore ke lenaneo la dikokwane tša thulaganyo. Mohola wa wona ke go hlopha sengwalo gape le go laola semelo sa molwantšhwa. Malebana le thaetlele go ahlaahlilwe bohlokwa bja yona, e lego go laola maikemišetšo a mongwadi. Kgaolo ye e rumilwe ka tlhalošo ya kokwane ya thulaganyo, e lego kalotaba gore ke matseno a ditaba tšeo di rulagantšwego ke mongwadi ge a thoma go ngwala sengwalo. Bohlokwa bja yona ke go rotoša thulano gare ga baanegwa le go hlola maatlakgogedi. Gape go akareditšwe le tlhalošo ya elemente ya mathomo ya kalotaba, e lego baanegwa. Baanegwa ba thulaganyo ba arotšwe ka dikarolo tše pedi: baanegwathwadi le baanegwathuši. Baanegwathwadi ke molwantšhwa, molwantšhi le mohlohloletši. Gomme bona ba fiwa mediro ye e fapafapanego ya bolwantšhwa, bolwantšhi le bohlohleletši. Ka go realo kamano yeo e tiiša maatlakgogedi gape le go tšwetša pele moko wa ditaba.

8.7 KGAOLO YA BOHLANO

Kgaolo ye e lebane le thulaganyo II. Mo go yona go tsinketšwe semelo sa molwantšhwa le molwantšhi. Go ya ka moakanyetšo wa kanegelorato, molwantšhwa (Dikgoneng) ke motho wa maemo a mabotse gape wa go hloka

bofokodi. Semelo sa molwantšhwa (Dikgoneng), se hlalošitšwe go ya ka diphapantšho tša mehuta ye mebedi, e lego diphapantšhotshwanelo le diphapantšhotlaleletšo. Go ya ka diphapantšhotshwanelo tšeo di hlalošago semelo se sebotse sa Dikgoneng go thwe ke bokgoni, boitshwaro le bothakga. Gomme diphapantšhotlaleletšo tšona go boletšwe gore ke tlhompho, lethabo, go se itefeletše le kwelobohloko. Mohola wa diphapantšhotlaleletšo ke go tswalanya mmadi le molwantšhwa. Lentsoane o gatelela semelo seo sa molwantšhwa, Dikgoneng, ka go šomiša dithekniki tše nne, e lego phapantšho, boipoeletšo, phetogonepišo le seka.

Semelo sa molwantšhi, Kgoteledi, se hlokometšwe go ya ka diphapantšhotshwanelo fela. Moakanyetšo o re molwantšhi ke motho wa maemo gape wa bofokodi. Lentsoane o tšweletša molwantšhi, Kgoteledi, bjalo ka motho wa go hloka bofokodi. O šomiša thekniki ya moriti, Thola, e lego moemedi wa molwantšhi, Kgoteledi, ke gore o emela mediro ka moka yeo e sa lokago ya molwantšhi. Diphapantšho tšeo di hlalošago maemo a mabotse a Kgoteledi ke tlhompho, mekgwa, boitsholo le kwano.

8.8 KGAOLO YA BOSELELA

Ge go sekasekwa **thulaganyo III** go hlalošitšwe gore ditiragalo tša kalotaba di thulantšha mahlakore a mabedi, e lego la go loka le la go se loke. Tiragalo ye kgolo ya padi ya Lentsoane ke ya thulano gare ga molwantšhwa, Dikgoneng (go loka) le molwantšhi, Kgoteledi (go se loke). Thulano yeo ya bona e bohlokwa ka gobane ke fao maatlakgogedi a thomago gona. Lentsoane o tšweletša dithulano tšeo di swanago gape di fetanago ka maatla mo go kalotaba ka go šomiša dithekniki tše tharo, e lego boipoeletšo, moriti le phapantšho.

Tikologo e arotšwe ka dikarolo tše pedi, nako le felo. Nako ya kanegelo ya Lentsoane e lebane le karolo e tee fela, e lego nako ya tshwanelo. Nako ya atmosfere le nako ya seka ga di tšwelele gabotse ka gobane padinyana ye e nepiša lerato. Mabapi le felo go sekasekilwe mafelo a mabedi, e lego lefelo la tshwanelo le lefelo la seka. Lefelo la atmosfere ga le bonagale gabotse ka gore khuduego ya kanegelo yeo ga se ya go tšhoša, ke ya lerato.

Tšwetšopele e bohlokwa ka gore e godiša maatlakgogedi gape le go tšwetša pele moko wa ditaba. Ka go realo tšwetšopele ya *Megokgo ya Lethabo* e bopilwe ka maeto a mabedi a bohlokwa a go se lekane ka maatla, e lego leeto la Kgoteledi la go ya Bopedi le leeto la Dikgoneng la go ya go Bareng le Matšea. Leeto la Kgoteledi ke le letelele ka gobane le lebane le phetogo ya bophelo bja Kgoteledi mola leeto la Dikgoneng e le le lekopana ka lebaka la gore le tiiša phetogo ya bophelo bja bogologolo le bja sebjalebja. Lentsoane o dirišitše dithekniki tše di fapafapanego, e lego seka, phetogonepišo, go akgofiša nako, phapantšho, boipoeletšo, tekolapejana, tharano le go diegiša nako go godiša maatlakgogedi ao a thulano ya bogologolo le sebjalebja. Godimo ga moo Lentsoane o šomišitše thekniki ya boipoeletšo go feta tše dingwe go tšweletša thulano ya bogologolo le sebjalebja yeo e nepišago phetogo ya bophelo.

8.9 KGAOLO YA BOŠUPA

Mo go thulaganyo IV go hlalošitšwe sehloa ge e le magomo a maatlakgogedi ale a hlotšwego ke thulano ya bogologolo le ya sebjalebja. Sehloa se arotšwe ke dikgato tše pedi, e lego go hlokega ga thulano gare ga Dikgoneng le Kgoteledi ka morago ga go rakwa ga Matšea gape le go ima ga Mihloti. Tiragalo ya go ima ga Mihloti go thwe ke sehloa sa kanegelo ye ya Lentsoane.

Tlemollo ya lehuto e lebane le phetogo ye e tletšego ya bophelo bja Kgoteledi. Lentsoane o tšweletša kamogelo ya Kgoteledi ya phetogo ya bophelo bja sebjalebja ka ditiragalo tše tharo, e lego; tiragalo ya pele ya bolwetši bja Kgoteledi, ke yeo e sa felelago ka botlalo. Tiragalo ya bobedi e bolela ka ga ketelo ya Moruti Maphutha ka lapeng la Kgoteledi ke gore ke phetogo ye e feleletšego ya bophelo bja Kgoteledi. Tiragalo ya boraro ya pele go ya lesea ka lapeng la Dikgoneng e bohlokwa ka gobane ke tlemollo ya lehuto ya *Megokgo ya Lethabo*, ke gore ke mafelelo a thulano ya bogologolo le sebjalebja.

Tlhokofalo ya Kgoteledi ke seka seo se emelago phedišo ya mathata ka moka a bogologolo, le go šala go phela ga sebjalebja. Thulaganyo e rungwa ke tiragalo ye ya go hlokofala ya Kgoteledi ka gore e šupa gore sebjalebja se atlegile.

8.10 LERATO DINGWALONG TŠA SEPEDI

Ditaba tšeo di lebanego le thaetlele ya nyakišišo ye, ke tša lerato. Ke ka fao go thwego *Megokgo ya Lethabo* ke mohuta wo mongwe wa kanegelorato. Lerato leo Lentsoane a bolelago ka lona ke la merafe ye e fapanego la go ganetšwa ke batswadi. Bangwadi ba bangwe ba Sepedi le bona ba ngwadile ka ga lerato. Ka lebaka leo go ya go akaretšwa ditaba tšeo di nepišago lerato mo mehuteng ye e filwego ya dikanegelorato. Go tlo tsopolwa mohlala o tee o tee mo mohuteng wo mongwe le wo mongwe:

(i) Lerato la nnete:

- (a) Le le tiilego, *Noto ya Masogana* (Tsebe).
- (b) La go nyakišiša molato wa bosenyi, *Nnete Fela* (Kekana).

(c) La go timelelana, *Dikolong tše di phagamego: Mononi* (Dolamo).

(ii) **Lerato le le ganetšwago ke batswadi ka lebaka la:**

(a) Lehloyo, *Šaka La Pelo Ga le Tlale* (Serudu).

(b) Bomorafe, *Megokgo ya Lethabo* (Lentsoane).

(i) **Lerato la nnete**

(a) *Noto ya Masogana*

Tsebe o rera ka lerato mo go diteng tša kanegelo ya gagwe. Lerato leo go ka thwe ke la nnete gare ga baanegwagolo ba babedi ba, Lesibana le Mamahlo. Bonnete bjoo bo lemogwa ka ge le thoma ka kwano gare ga bona ge Lesibana a tshepiša Mamohla gore a ka se mo hlanogele. Lona le senywa ke ge Lesibana a eya Makgoweng go ya go šomela tšhelete ya magadi, gomme a dira tša go se loke. Tsebe o le fapantšha le lerato la bofora gare ga Mosadinyana le Dikwata, gare ga Lesibana le Nora kua Gauteng le gare ga Mamahlo le Lešala. Lesibana ge a le Gauteng mediro ya gagwe ya go se loke e mo iša kgolegong. Tshokologo ya gagwe ge a etšwa kgolegong e mo fetoša motho wa go loka go swana le mathomong ge a tloga gae, ke gore a lemoga gore Mamahlo ke moratiwa wa nnete. Ka go realo lenyalo la Lesibana le Mamahlo le kgonthišiša taba ya gore lerato la bona ke la nnete, leo go ka thwego ke la monna le mosadi.

Mo go thulaganyo, Tsebe o lemoša babadi molaetša wo o rego, lerato le le tiilego gare ga Lesibana le Mamahlo le kgonne go tšwelela gare ga mathata. Kgotlelelo ya Mamahlo mafelelong e mo tswaletše katlego.

(b) *Nnete Fela*

Kekana o bolela ka lerato la nnete, e lego la motswadi le ngwana, gare ga Morena Noko le morwedi wa gagwe, Bubbles, le lerato la monna le mosadi, gare ga Ariel le Bubbles. Lerato la Ariel le Bubbles ke la nnete ka gobane le godiša maatlakgogedi a nyakišišo ya sephiri sa sindikheithi. Gape le fapana le lerato la bofora leo le fedilego gare ga Ariel le Julia le gare ga Bubbles le Kwena. Tšhomišo ya lerato mo kanegelong ye ya Kekana e bohlokwa ka gobane mafelelong nnete ya sephiri seo e kgonne go utollwa, gomme Ariel a nyala Bubbles.

Moko wa ditaba wa kanegelo ya Kekana o lebane le tharollo ya mathata. Kekana o dirišitše lerato gare ga Ariel le Bubbles go raraganya ditaba gore maatlakgogedi a nyakišišo ya molato wa bosenyi a kgone go golela pele.

(c) *Dikolong tše di phagamego*

Dolamo o šomiša lerato la nnete, leo le tukago bogale gare ga moithuti, Kgakeng, le morutišigadi wa kgarebe, Mosa. Lerato la bona le be le gola letšatši le lengwe le le lengwe ge ba gahlana. Bona ka bobedi ba dirile dikholofedišo tša gore ba tlo aga motse ge Kgakeng a fetša dithuto tša gagwe tša borutiši. Kgakeng ge a sena go fetša dithuto tša gagwe, o hweditše mošomo kua Mangaung, Mosa le yena a ya go šoma kgauswi le Polokwane. Baratani ba ile ba timelelana, gwa šala fela lerato la nnete ka dipelong tša bona. Taba yeo e tiišwa ke ge Kgakeng a ngwalela Mosa lengwalo gomme bagolo ba sekolo mo lengwalong leo, ba ngwala “unknown”. Ka tsela yeo go ka thwe lerato la Kgakeng le Mosa ke la nnete ka gobane ba arogane ba sa ratana.

Mo go thulaganyo, Dolamo o tšweletša lerato leo le felelago ka go timelelana gare ga Kgakeng le Mosa ka lebaka la go aroganywa ke mešomo.

(ii) **Lerato le le ganetšwago ke batswadi**

(a) *Šaka La Pelo Ga le Tlale*

Serudu mo go diteng o bolela ka lerato gare ga morwa wa Koribana, Matsobane, le morwedi wa Matuba, Mmakoma. Baratani ba babedi bao ba na le tebanyo ya go aga motse. Lerato la bona le thibelwa ke batswadi ba bona ka gobane ba sa kwane go tloga kgale ka taba ya go baka tšhemo. Lehloyo la batswadi ba Mmakoma go lapa la Koribana le ba gapeletša gore ba kgethele Mmakoma lesogana ka lapeng la Mabele, e lego Thapudi, ka gobane ke lapa la bahumi. Mmakoma ge a sena go lemoga gore o palelwa ke go nyalwa ke lesogana leo a le ratago, o ipolaya ka go itahlela ka nokeng. Matsobane le yena a itahlela ka nokeng yeo gammogo le Thapudi yoo ba wetšego gotee ge ba lwela Mmakoma.

Serudu o nepiša lehloyo gare ga batswadi gore ke phošo go thibela lenyalo la bana ba bona, Matsobane le Mmakoma, ka baka la diphapano tša bona. Kanegelo ya gagwe e felela ka masetlapelo ka gore baratani ba babedi bao ga se ba tšwelela tebanyong ya bona ya lenyalo, ba hlokofetše. Batswadi ba Mmakoma ba gatelela mekgwa le ditlwaelo tša setšo sa bogologolo ka lebaka la gore ba nyaka go kgethela ngwana wa bona monna, Thapudi. Ka lebaka leo segologolo se paletšwe ke go atlega.

(b) *Megokgo ya Lethabo*

Lentsoane, go swana le Serudu, o gatelela lerato leo le ganetšwago ke batswadi, eupša yena o nepiša kgethologanyo ya merafe. Seo se ra gore Kgoteledi o gana ge morwa wa gagwe, Dikgoneng, a nyala Mihloti ka gobane ke kgarebe ya Motsonga. Yena o thulana le Dikgoneng ka taba yeo ka gore o rata go mo kgethela kgarebe ya Mopedi. Thulano yeo ya setšo le ditlwaelo tša bogologolo le sebjalebja e godiša maatlakgogedi. Mafelelong go atlegile sebjalebja, Dikgoneng le Mihloti ba agile motse. Ka go realo Lentsoane o kgethile lerato leo le lebanego le phetogo ya bophelo, ke gore go fapana ga merafe gore go nepišwe phetogo yeo. Lerato leo le fetoga seswantšho, e lego bophelo bja bogologolo ge bo fetoga bja sebjalebja.

Go ka rungwa ka gore bangwadi ba go fapana ba; Tsebe, Kekana, Dolamo, Serudu le Lentsoane ba šomiša sererwa sa go swana, e lego lerato. Gomme lerato leo ba le šomiša go tšweletša melaetša ye e fapafapanego. Ka tsela yeo go ka thwe Lentsoane o atlegile go lemoša setšhaba sa gabo sa Bapedi gore merafe e šele ke batho go swana le bona, ke gore ke molokomong. Gape o kgonne go ba bula mahlo gore lerato la mmakgonthe ga le hlaole gape ga le tsebe mellwane ya merafe, mmala, leloko goba polelo. Lesogana le swanetše go ikgethela mosadi mo le ratago gona ka gobane mmapelo o ja serati, senyakelwa ga a se rate. Seo se ra gore mehla le mabaka di fetogile, kgethologanyo ya merafe ga e age setšhaba, eupša e a se šwalalanya.